

Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkondevereniging Borne
Verschijnt 3 keer per jaar

Nummer 1

Bennie Wilmink autobedrijven officieel en erkend autodealer van Mitsubishi & Suzuki en Citroën specialist gaan de krachten bundelen met Klaas Drent autobedrijven, officieel en erkend autodealer voor het automerk Toyota.

Dus vanaf 2023 is het **DRENT&WILMINK Autobedrijven** en samen goed voor 100 jaar ervaring in de autobranche!

Samenwerken aan resultaat.

Wil je iets bereiken dan is samenwerking essentieel. Wij bij Oude Wolbers begrijpen dat. Samen met onze opdrachtgevers en partners gaan we voor kwaliteit en resultaat. Ambitie, vakmanschap en creativiteit zijn onderdeel van onze genen. Bovendien staan wij altijd open voor nieuwe inzichten. Benieuwd naar onze manier van (samen)werken? **Bezoek [oude-wolbers.nl](https://www.oude-wolbers.nl) of bel direct 074 - 266 13 64.**

☑ PROJEKTONTWIKKELING ☑ NIEUWBOUW ☑ ONDERHOUD ☑ RENOVATIE ☑ WONINGBOUW ☑ DUURZAAM ☑ LANDELIJK ☑ 24-7

BOUWONDERNEMING
OUDE WOLBERS
VASTGOEDPROJECTEN

Colofon**Bestuur van de Heemkundevereniging Borne**

Annemarie Haak (voorzitter), Bertie Velt-huis (secretaris), Erik Mijnheer (penning-meester), Marja Oude Egbrink en Frans Edelijm.(leden)

Secretariaat

Welemanserf 5, 7622 HT BORNE
tel.: 074-266 70 79
e-mail: info@heemkundeborne.nl

Website

www.heemkundeborne.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 20,-- per jaar
Gezinslidmaatschap € 26,-- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr.:
NL43RABO0145637409

Redactie Boorn & Boerschop

Hans Nijhof en Jurrie Haak

Redactieadres

Van Deinstestraat 33, 7621 XL Borne.
tel.: 074 2664392
e-mail: boornenboerschop@ziggo.nl

Omslag ontwerp

Jurrie Haak

Inzenden kopij

Aan het redactieadres (per mail). De redactie kan bij publicatie in overleg met de auteur artikelen, inkorten, splitsen en redigeren.

Uiterste inzenddatum volgende nummer

15 juni 2023

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best ge-daan rechthebbenden te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat u rechten kunt laten gelden op afgebeelde foto's, dan kunt u zich melden bij het bestuur van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna en Museum Bussemakerhuis te Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Grote foto op de voorpagina

Palmpoasenteerlke op de Bleek van J.J. Brugman-de Vries

Van de redactie.

U zult het vast gelezen hebben in de media. De Plus-supermarkten in Borne hebben een spaaractie op touw gezet voor het verkrijgen van een fraai fotoalbum van ons bijzondere dorp. Verderop in deze aflevering kunt u er meer over lezen. Voor ons een aanleiding om te verwijzen naar de foto die bij het artikel is geplaatst. Daarop staan niet alleen de initiatiefnemers en betrokken bestuursleden, maar ook de schrijvers en radactieleden die eraan hebben meegewerkt. Zo hebt u een gezicht bij de namen van een groot deel van de schrijvers die met regelmaat Boorn en Boerschop van kopij voorzien.

Zij hebben ook deze keer weer uiteenlopende onderwerpen ingebracht: van de rijke historie van Weleveld, een markante woning, een tweetal voorvallen die, hoe verschillend ook, beide een ramp genoemd mogen worden, een hectische periode van de wereldwinkel, tot en met de rubriek in de Twentse taal met een humoristische ondertoon.

Inhoud

Colofon	Redactie	1
50 jaar geleden in Borne	Bertie Velthuis	2
Rabo Herman Schele, een bijzondere edelman	Frans Claas	6
Suikerzakjes	Redactie	13
Bijzonder Borne in boekvorm	Annemarie Haak	14
Het Kipshuis	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	16
Borne 1 februari 1953, actie geboden	Henk Kraayenbrink	19
'Op zien Twents' e-zegd en e-schreeven	Leo Leurink / Johan Kwast / Sietze Steinvooite	22
Veertig jaar Wereldwinkel (2)	Henk Kraayenbrink	26
Het tabaksveld	Benny Nijhof	32

50 jaar geleden in Borne

Bertie Velthuis

In de eerste maanden van 1973 ontstond er plotseling nogal wat ophef omtrent het storten van afval afkomstig van de Eternit-fabriek te Goor in de (voormalige) kleigaten, gelegen aan de Tichelkampweg en de Oude Deldensestraat (thans Steenbakkersweg). Wat was de aanleiding voor deze ophef, wat gebeurde er precies en hoe is het afgelopen?

De 'normale' gang van zaken

Vanaf 1955 wordt er afval in de voormalige kleigaten gestort. Er rijden vrachtwagens van verschillende bedrijven af en aan. Deze hebben een contract, of niet, met de eigenaren van de kleigaten, in het onderhavige geval, de Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen 'Twente' B.V., de opvolger van de laatste eigenaar H. Morselt. Toen gevestigd in Neede, eerder in Almelo. Overigens: Niet alleen in de kleigaten van de fa. Morselt wordt afval gestort. Dit gebeurt ook in de kleigaten van de fa. Scholten, gelegen aan de overzijde van de Oude Deldensestraat. Dit artikel gaat over het storten van Eternit-afval in de kleigaten van de fa. Morselt.

"Twente B.V." kreeg een Hinderwetvergunning voor het storten van afval en puin. Hieraan zijn voorwaarden verbonden. Er wordt in de vergunning niet expliciet over Eternit-afval gesproken. Kennelijk valt dit afval onder 'puin'. Het Eternit-afval bestaat uit mislukte werkstukken: buizen, platen en ander bij de productie overtollig materiaal.

Eternit is een bedrijf in Goor dat golfplaten, buizen enz. vervaardigt, bestaande uit asbest gebonden met cement. In het product is 10 % asbest verwerkt. Asbest is een vezelig silicaatmineraal materiaal dat in mijnbouw gewonnen wordt. Asbestos betekent in het Grieks onbrandbaar/onverwoestbaar.

Wat er allemaal wordt gestort is niet duidelijk. Het is een breed palet aan stoffen. Hoewel de kennis hieromtrent later heel belangrijk zal blijken te zijn is deze

voor dit artikel niet, omdat dit handelt omtrent de gebeurtenissen in de eerste maanden van 1973. Nu gaat het over het storten van Eternit-afval.

Er wordt, zeker volgens huidige maatstaven erg weinig geklaagd. Mogelijk ligt dit aan de tijdgeest (de opbouwperiode), maar ook omdat de afstand tussen de kleigaten en de bebouwde kom van Borne, op enkele woningen in de onmiddellijke omgeving na, relatief groot is. De 197 woningen van de Tichelkamp worden in 1973 gebouwd, dus juist na de beschreven periode. Het is wel de tijd waarin 'het milieu', denk aan het rapport van de Club van Rome 'Grenzen aan de groei', belangrijker wordt.

Alleen de heer B. Morshuis (de Plaat) klaagt regelmatig. De toegangsweg naar het stort gaat langs zijn woning/bedrijf. In 1970 wordt er breed geklaagd over enorme stankoverlast en lawaaioverlast 's nachts. Mogelijk afkomstig van stortingen van de Nam (boorspoelingen) of Stork Chemie. De N.A.M. blijkt 's nachts te storten. De gemeente neemt maatregelen. De plaats van storten moet verder van de woningen liggen. Door de landbouwers Hassels Mönning, Rientjes en Schwering, eigenaren van naastgelegen percelen, wordt geklaagd over wateroverlast. Wanneer er wordt gestort loopt er namelijk water uit de geheel met afval gevulde kleigaten over naar hun percelen. Het water kan namelijk niet in de grond trekken, omdat de bodem en de wanden uit leem bestaan. En, zo stellen de landbouwers, mogelijk is het water vervuild en schadelijk voor de gewassen en de dieren. Los van de klachten van deze landbouwers wordt het storten als 'normaal' gezien

De aanleiding voor de ophef

Wanneer er op 12 december 1972, bij een controle samen met het Eternit-afval zeven vaten blijken te zijn gestort wordt 'alles' anders. De vaten zijn afkomstig van Palthe N.V., fabriek voor chemisch reinigen te Almelo. Drie vaten bevatten een drab van stofresten, zeepresten en perchloorethyleen, afkomstig van reinigingsmachines. Perchloorethyleen is een zeer giftige stof en bij inademing heeft het braken, misselijkheid en duizeligheid tot gevolg. 'Bovendien werkt het op het zenuwstelsel', zo staat in het rapport van de directeur gemeentewerken aan het gemeentebestuur. De vaten moeten de volgende dag om 12 uur zijn verwijderd, zo gelast de directeur de vergunninghouder, maatschappij 'Twente B.V.'. De directeur schrijft: 'de volgende morgen waren de vaten onvindbaar'. De fa. Grobben heeft bericht dat ze in de namiddag van 12 december met een kraantje waren verwijderd en weer teruggebracht naar Palthe B.V.

Resten van Eternitbuizen gestort in het kleigat

De directeur betwijfelt dit echter, daar op de plaats waar ze gestort waren driftig met een bulldozer was gewerkt. De volgende dag is de gemeente bij Palthe N.V. op bezoek. Daar waren 7 vaten, maar of dit dé vaten waren, blijft twijfelachtig. De gemeente Borne constateert op 8 februari 1973 dat er op vele punten niet aan de voorwaarden wordt voldaan. Eternit en 'Twente B.V.' zeggen toe dat ze maatregelen zullen nemen.

Het gevolg van het storten van de vaten

Het is niet duidelijk hoe, maar plotseling komt het C.A.T. in beeld. Het C.A.T. staat voor Centraal Actie Comité Twente. Het is opgericht op de Technische Hogeschool Twente. De politieke partij S.P. is de initiatiefnemer. In de eerste week van maart verspreiden studenten van de U.T. in de wijk 't Wensink huis aan huis folders, waarin wordt gesteld dat het afval niet volgens de regels van de hinderwetvergunning van mei 1969 wordt gestort en afgedekt. Ook wordt er op gewezen dat dat het 'Eternit-stof' kanker-verwekkende eigenschappen kan hebben. Veel omwonenden zijn het met de constatering van het C.A.T. eens. De vrachtwagens van de fa. Grobben uit Almelo waarmee het afval van Eternit wordt aangevoerd, verliezen vaak lading omdat ze niet goed zijn afgedekt of ze lekken. Het is te vergelijken met sneeuw. "Het dwarrelt, is wit en komt overal," zo wordt gezegd. De wagens zouden natgespoten worden maar dit is slechts de buitenzijde. De Tichelweg is wit uitgeslagen van de asbest. Bij het storten stuift het sterk. Het Eternit-afval gaat gedeeltelijk in plastic zakken, die, wanneer ze van de wagen vallen scheuren, met als gevolg stof. Men is van mening dat het vooral na enkele droge dagen gaat het stuiven. Ook zouden de stortingen niet worden afgedekt. Er zijn ook omwonende die zeggen geen hinder van het storten te ervaren. Ook zijn er buurtbewoners die nog bruikbare stukken (golf)platen en buizen uit het stort halen. Voor kinderen zijn de kleigaten avontuurlijke speelplekken. Zonder enig probleem spelen ze met hun laarsjes in de Eternit-drab.

Er wordt een actiecomité gevormd. Die bezorgt huis aan huis een flyer hierin wordt gesteld dat het bij het storten stuift en de stort niet goed wordt afgedekt. Ook merken ze op dat bij het storten van dit afval in het buitenland de werknemers daarbij gasmaskers gebruiken. Ze kondigen aan een petitie op te stellen. De inhoud van de petitie is als volgt:

Petitie aan het gemeentebestuur van Borne. De ondertekenaars van deze petitie spreken zich met de meeste nadruk uit tegen de storting van asbestafval aan de Oude Deldensestraat, vanwege de daaraan verbonden gevaren voor de gezondheid. Een verbod op het storten van asbestafval zien zij als de enige afdoende maatregel. Zij verwachten dan ook van de gemeente, dat zij aan deze wens gevolg zal geven en zo spoedig mogelijk de nodige stappen zal ondernemen. De notitie wordt door 350 personen ondertekend.

De petitie wordt op 26 maart door de heer G. Dijkman van het C.A.T. in gezelschap van 3 huisvrouwen aan burgemeester Bevers en wethouder Ensink aangeboden.

Wethouder Ensink van Milieuzaken zegt op 8 februari in de raadscommissie volksgezondheid verrast te zijn over de opgang gekomen actie. Hij zegt dat het Eternit-stof zodanig gebonden wordt dat het net zo hard wordt als cement en dat er daardoor geen gevaar bestaat voor de volksgezondheid. Hij wordt hierin gesteund door de Inspectie van de Volksgezondheid en uiteraard ook door Eternit. Het stort wordt volgens hem goed afgedekt en er zou regelmatig worden gecontroleerd.

Deze foto laat zien dat het stort juist niet afgedekt is.

In de vergadering Volksgezondheid een maand later blijkt dat de wethouder geen enkele waardering kan opbrengen voor de manier waarop het C.A.T. actie voert. Hij noemt de actie, omdat niet vooraf contact is opgenomen met de gemeente of Eternit, 'zonder meer kwajongenswerk en een vorm van milieubederf'. Hij zegt echter ook dat, zodra blijkt dat de stortplaats gevaar voor de volksgezondheid oplevert, er beslist afdoende maatregelen zullen worden genomen. In deze vergadering wordt duidelijk dat volgens de voorschriften in de hinderwetvergunning het gestorte Eternit-afval niet hoeft te worden afgedekt. Het gaat namelijk om een inert materiaal, oftewel een niet bodembedreigende stof.

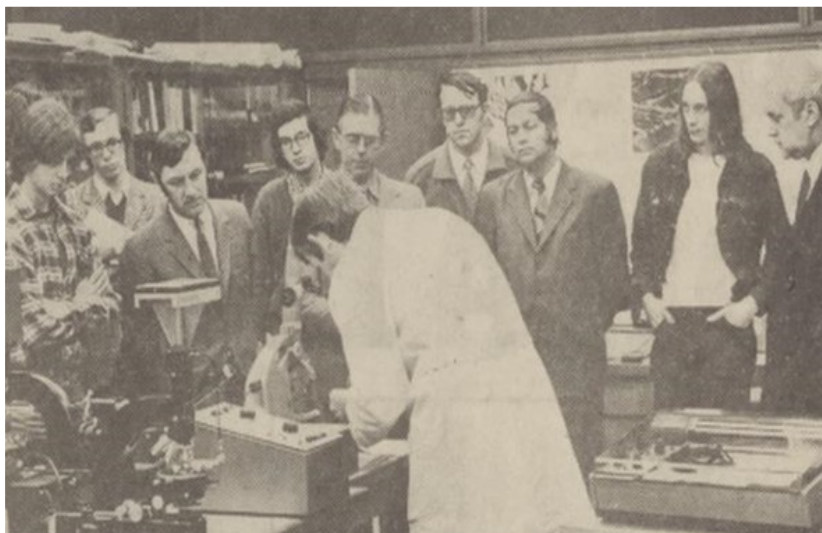
Bijeenkomst met inwoners en deskundigen.

Het CAT belegt op 22 maart onder voorzitterschap van J.A. Heijwegen uit Enschede een bijeenkomst in café Van de Werf ('t Laantje) te Borne. Jaap Groottenboer, ambtenaar van de gemeente Borne, maakt van de bijeenkomst een verslag voor zijn werkgever. Hij schrijft onder meer: 'de manier waarop het probleem m.b.t. asbest wordt ingeleid staat in sterk contrast met de manier waarop de actie is gevoerd'. De leider van de avond. Jan Hijwegen, afgestudeerd aan de TH Twente op het voor ons belangrijke onderwerp asbest, vertelt dat zijn opvattingen sterk overeenkomen met die van Dr. J. Stumphius, bedrijfsarts te Vlissingen, die sterke aanwijzingen heeft voor de gevaren van asbest. Waarom Vlissingen? Op de scheepswerven van Vlissingen, Amsterdam en Rotterdam wordt veel met asbestproducten gewerkt. Daar doet de asbestproblematiek zich versterkt voor.

De daarop volgende discussie heeft een goede sfeer. Jaap geeft geen informatie over het aantal aanwezigen. Wel zijn er enige bewoners van Wensink 1 en wordt melding gemaakt van klaagsters

over 'wolken stof in de omgeving van de woning'. Verder noemt hij de heer B. Morshuis, die een tankstation aan de Tichelkampweg heeft (de Plaat). Hij zou veel praten maar weinig medestanders hebben. Over de 'politieke aanwezigen' is hij duidelijker. De voltallige fractie van de PvdA en de heer Boers van de Christen fractie. Hij prijst met hoofdletters de heer Brink (fractievoorzitter van de PvdA.) die zijn waarderend uitsprekt voor de manier waarop de wethouder de zaak heeft aangepakt. Ook aanwezig is Prof. Dr. Ir. G. A. Verbraak, hoogleraar Materiaalkunde in Enschede. Deze staat 'zonder meer' achter de intenties van de bezwaarmakers tegen het storten van Eternit-afval. Hij stelt voor de proeven op asbestafval te herhalen. Bij deze proeven mag ook wethouder Ensink en zijn milieuambtenaar aanwezig zijn. Er wordt een exemplaar van het rapport van Dr. J. Stumphius 'bemachtigd'. Het rapport gaat over de medische consequenties van de vestiging van een asbestfabriek te Vlissingen. Het rapport van Dr. Stumphius zou aanleiding zijn om een landelijke actie te voeren tegen asbestverbruik. Het zou de reden zijn dat asbestfabrikanten een tegenwerkgroep hebben opgezet.

Jaap stuurt ook het rapport van Dr. Stumphius samen met zijn verslag aan het college van B. en W. Hij eindigt zijn verslag met de volgende, mijns inziens nogal dreigende, oproep. *Conclusie: Het verdient ernstige overweging zeer zorgvuldig na te gaan, welke gevaren verbonden zijn aan het bestaan van een Eternit-afvalstortplaats binnen de gemeente Borne.* Jaap is kennelijk doordrongen van de ernst van de zaak.

Onder toezicht van vele belanghebbenden, waaronder wethouder Ensink, doet Prof. Verbraak op de TH Twente onderzoek naar het vrijkomen van asbest bij het breken van Eternit materiaal. Prof. Verbraak staat rechts.

Wethouder Ensink is bij deze bijeenkomst niet aanwezig. De opgestelde petitie kan daarom niet aan hem worden aangeboden. Dit gebeurt enige dagen later. Er is ook een journalist van het VARA-programma 'Dingen van de Dag' aanwezig. Hij heeft een aantal dames geïnterviewd alsmede Jan Hijwe-

gen. De uitzending vindt vermoedelijk op 23 maart plaats.

Onderzoek

In de loop van de maanden is aan de TH Twente, onder leiding van Prof. Dr. Ir. C. A. Verbraak veel onderzoek gedaan. Alle 'belanghebbenden' mogen op 28 maart bij een onderzoek aanwezig zijn. Het wordt hierbij duidelijk dat de binding tussen asbest en cement niet afdoende is. Bij het breken of schrapen kunnen er inadembare asbestvezels vrijkomen. Op dezelfde dag verklaart Dr. Stumphius in Tubantia dat 'het beslist niet waar is dat de binding van het asbest met het cement zo groot is dat er bij breken of verpulveren geen asbest kan vrijkomen. Asbest komt onherroepelijk vrij als je Eternit breekt. Ik heb daar zelfs foto's van gemaakt, dat dat onweerlegbaar laat zien'. Er moet worden gehandeld.

Extra voorwaarden aan de Hinderwetvergunning.

Het storten van het Eternit-afval wordt niet verboden. De milieufunctionaris van de Stedenband Twente Dr. De Klerk adviseert dat wanneer aan extra op te leggen voorwaarden wordt voldaan en andere voorwaarden worden aangescherpt, het storten niet hoeft te worden beëindigd. De belangrijkste extra aangescherpte voorwaarden zijn: Het aangevoerde asbesthoudende materiaal, met uitzondering van brokken en resten van gereed product, moet zodanig zijn bevochtigd, dat tijdens het storten en bij het afdekken ervan dit materiaal niet kan verstuiven of zich buiten de stortplaats kan verspreiden. De gestorte afvalstoffen, met inbegrip van inert afval, moeten

aan het einde van de dag, dat afval is aangevoerd, geheel zijn afgedekt met een laag aarde, zand of sinters van tenminste 30 cm dikte. De extra aangescherpte voorwaarden treden op 10 juli 1973 in werking. De milieuambtenaar adviseert ook het nog resterende kleigat zo spoedig mogelijk, met puin op te vullen.

In 1977

Deze rubriek handelt over '50 jaar geleden'. Toch wil ik nog even verder kijken. Begin 1977 zegt Eternit tegen wethouder Ensink dat ze haar stortactiviteiten heeft beëindigd. In het Hengelo's Dagblad verschijnt een publicatie dat het stortterrein 'er slecht bij ligt'. Onderzoek van gemeentewerken toont aan dat een deel van het asbeststort niet met een 50 cm. dikke laag aarde is afgedekt en dat er ten behoeve van

stortactiviteiten een weg van Eternit-afval is aangelegd. Wanneer hier vrachtwagens over rijden verpulvert het Eternit-afval en kan asbeststof in de atmosfeer komen. De gemeente Borne neemt maatregelen en beveelt Eternit alsnog de nog niet afgedekte delen van het stort met 50 cm. aarde af te dekken.

Tot slot: van hinder tot gevaar.

Met verbazing zullen velen onder u bovenstaande hebben gelezen. Hoe is het mogelijk dat Eternit gedurende ruim 20 jaar afval van haar productie zonder goede voorzorgmaatregelen in het kleigat heeft kunnen storten? Er zijn een aantal redenen op te noemen. Daarvoor moeten we ons verplaatsen naar de tijd waarin het gebeurde, in de zogenaamde wederopbouwperiode:

er moet veel gebeuren, de aandacht voor het milieu staat op een laag pitje en producten van de Eternitfabriek zijn dan populair, het is zeggezegd goed 'spul'. Het wordt in de bouw en industrie veel toegepast. Timmerlieden zagen en boren vrolijk in het materiaal. In de bouw wordt het op veel plaatsen ge-

bruikt. Te denken valt aan dakbeschot, buizen, borstweringen en vensterbanken. In vloerbedekking als marmoleum en linoleum wordt het om haar sluitvastheid verwerkt. In de industrie worden leidingen waardoor warme vloeistoffen lopen er mee geïsoleerd. Wie kent niet het asbest verdeelplaatje, ook wel sudderplaatje genoemd, dat dan nog tot in de jaren 70 in veel keukens wordt gebruikt. Afval van verwerkt materiaal mag door de werknemers van Eternit gratis worden meegenomen. Op deze wijze zijn veel plekken, waaronder (boeren)erven, fietspaden en paadjes in tuinen in heel Twente met Eternitafval vervuild. Men kent dan de gevaren van asbestvezels nog niet.

Overhandiging petitie aan burgemeester C. Bevers en wethouder Ensink door de heer Dijkman vergezeld van de dames H. Ensink, G.H. Zomer en B. Hondebrink. In het midden B. Morshuis op de achtergrond de gemeentebode.

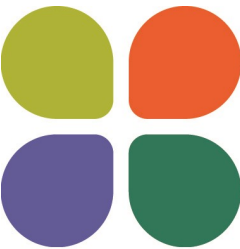
Hoewel men tegenwoordig denkt dat Eternit veel eerder wist van de gevaren, wordt dit pas begin jaren '70, zoals ook uit dit artikel blijkt, echt duidelijk. Deze onwetendheid is ook de reden dat omwonenden van de kleigaten niet eerder aan de bel trekken. Het zijn de mensen van het C.A.T. en van de TH Twente die alarm slaan. Dat deze duidelijkheid zo lang op zich heeft laten wachten komt vooral voort uit het feit dat de incubatietijd tussen de 20 en 40 jaar ligt. Pas vanaf 1993 is gebruik van asbest in nieuwe producten verboden. Midden jaren tachtig wordt in Twente door de provincie Overijssel een actie in gang gezet om (boeren)erven, fietspaden en half verharde wegen waar asbestafval is gebruikt te saneren. Tegenwoordig moet er bij een voorgenomen sloop eerst een asbestinventarisatieonderzoek plaatsvinden en zien we bij vele sloopwerkzaamheden de mannen in witte pakken, de zogenaamde 'maanmannetjes'

meubelen
vloeren
raambekleding

www.deboerwonen.nl

PLUS

Huls van den Nieuwboer

Rabo Herman Schele. Een zeer bijzondere edelman

Frans Claas

Wie heden ten dage in onze woonstreek informeert naar 'Rabo Herman Schele', krijgt bijna steevast te horen, dat het een rust- en pleisterplaats is tussen Zenderen en Hertme. En dat klopt, hoewel die naam geschreven wordt als Rabo Herman Scheele, een 'e'tje meer dus. Het gaat echter om dezelfde persoon, wiens achternaam in de loop der tijd zowel met twee als drie e's geschreven werd. Tegenwoordig wordt de schrijfwijze 'Schele' aangehouden en dat doe ik in dit artikel ook.

Hoe komt die pleisterplaats echter aan die naam en wie is die persoon?¹⁾

Het antwoord op het eerste deel van de vraag is vlot te geven:

Catharina Magdalena (Cato) Hänisch ten Cate²⁾, die sedert 1908 de eigenaresse van Landgoed Weleveld was, waartoe ook de boerderij met toebehoren op de huidige pleisterplaats behoorde, gaf de boerderij de naam Rabo Herman Scheele. Dat was in de dertiger jaren van de 20^e eeuw, nadat een ingrijpende verbouwing aan de boerderij had plaatsgevonden³⁾. De boerderij werd toen bewoond door de familie Bosscher. In 1962 kwamen Jan Willem en Geesje ter Keurs er wonen, die de pleisterplaats hebben opgebouwd. Thans zijn Ineke en Wim ter Keurs de beheerders van de pleisterplaats. Het antwoord op het tweede deel van de vraag is boeiender, maar vraagt meer toelichting en tekst. Daarover handelt de rest van dit artikel.

Wie is Rabo Herman Schele? (1620-1662)

Zijn jeugd.

Rabo Herman Schele zag het levenslicht in Huis Weleveld in 1620. Zijn vader was Sweder Schele II (de man van de kroniek⁴⁾) en zijn moeder Anna Brawe ten Campe Dijkhuis. Sweder was eerder gehuwd met Reiner van Coevorden, waarmee hij drie zonen en drie dochters kreeg. Twee zonen overleden vroeg. De jongste zoon uit dit huwelijk, Goossen Heidenrick (ook wel geschreven als Gosen Heidenrick), werd na zijn huwelijk in 1631 de bewoner van Weleveld.

Reiner stierf echter in 1613, waarna Sweder in 1615 hertrouwde met Anna Brawe, een telg uit een Duitse adellijke familie van het Gut Campe in Quackenbruggen (Landkreis Emsland)⁵⁾. Anna en Sweder kregen drie nazaten, t.w. een dochter en twee zoons. De jongste zoon was Rabo Herman; hun oudste zoon en hun dochter zouden helaas op vroege leeftijd overlijden. Anna bleek voor alle kinderen een goede moeder te zijn.

De naam Rabo is afgeleid van de naam Raebolt (of Radboud), een oude familienaam in het geslacht Schele. De tweede naam, Herman, is een familienaam uit het geslacht van zijn moeder.

De eerste zes jaren verbleef Rabo Herman op Landgoed Weleveld.

In 1626 verhuisde het gezin naar Huis ('Wasserburg') Welbergen bij Ochtrup (Duitsland).

Adellijke bezittingen familie Schele

Waarom is dit onderwerp van belang in het kader van dit artikel? Dat zit zo:

Het Ridderschap gaf toegang tot de belangrijkste (en derhalve veel geld en aanzien opleverende) functies, zoals b.v. Drost van een gewest, vertegenwoordiger van een gewest in de landelijke Staten-Generaal en andere politieke functies, landrentmeester (beheerder van het onroerend goed van het gewest of provincie) en dergelijke. Toegang tot het Ridder-

schap verkrijgen betekende dus, dat de wegen naar aanzien, rijkdom en invloed zich openden. De vereisten om tot de Ridderschap toegelaten te worden werden in 1622 officieel op schrift gesteld:

Men moest van riddermatige geboorte zijn (van adellijk geslacht dus)

In het bezit zijn van een door de Ridderschap erkende havezate, die voldoende goedge moest zijn (de waarde van de havezate en bijhorende goederen moest minimaal 25.000,00 gulden bedragen; een stevig bedrag in die tijd).

Bovendien besloten de Overijsselse Staten om een eind te maken aan de mogelijkheid, dat verschillende zonen van een vader vanwege één ouderlijke havezate toegang kregen tot de Ridderschap. Vanaf 1622 mocht één zoon, die minstens 24 jaar oud was, per havezate ingeschreven worden.

Sweder, een zeer ontwikkeld man, is van 1612–1619 namens het gewest Overijssel afgevaardigde geweest naar de Staten-Generaal. Hij was dus uitstekend op de hoogte van de politieke ontwikkelingen en wellicht, dat hij met vooruitziende blik in 1613 havezate Venebrugge⁶⁾ heeft gekocht. Weliswaar bezat hij reeds havezate Weleveld, maar als hij meer dan één zoon zou krijgen (hij wist rond 1613 uiteraard nog niet hoeveel kinderen hij zou krijgen, laat staan van welk geslacht, maar regeren is immers ook vooruitzien....) zou dat, gezien de gaande ontwikkelingen, een probleem kunnen geven.

In ieder geval vergrootte hij met de aanschaf van havezate Venebrugge zijn aanzien. Zijn volledige titel vanaf dat moment was 'Sweder Schele Heer van Welvelde, erkastelein⁷⁾ van Venebrugge'.

Naast verschillende boerderijen, die in de loop der tijd aan zijn bezit werden toegevoegd, verwierf hij in 1624 het Riddergoed Welbergen, dat een bezitting was van Johan van Oldenhuis. Anna, de oudste zus

van Sweder, was getrouwd geweest met Johan van Oldenhuis en woonde al decennia op Welbergen. Haar man was al 20 jaar dood, toen Anna in 1624 overleed. Sweder nam toen het Huis (dat met flinke schulden belast was) van de erfgenamen over. Zo bezat Sweder dus vanaf dat moment drie adellijke bezittingen en twee zoons⁸⁾.

Rabo Herman en opleidingen

Vanaf 1626 woonde Rabo Herman met het hele gezin in Welbergen, waar hij de rest van zijn jeugd zou doorbrengen. Na zijn basisopleiding ging hij naar de 'Hohe Schule zu Burgsteinfurt'⁹⁾.

In 1637 ging hij rechten studeren aan de Universiteit van Leiden. Door Johann Friedrich Gronovius¹⁰⁾ (die later in 1658 tot hoogleraar werd benoemd in Leiden) werd Rabo Herman in die tijd omschreven als 'wonderbaarlijk geleerd' en 'uitmuntend in goede manieren en eenvoud'.

In Leiden verkeerde Rabo Herman in toonaangevende humanistische en intellectuele kringen, die zijn verdere leven mede hebben bepaald.

Na zijn studie maakte Rabo, geheel in stijl met zijn stand en tijd, een zogeheten 'Grand Tour'.

Een 'Grand Tour' was een reis door Europa voor welgestelde jongemannen ter afsluiting van hun studie. Men leerde tijdens de reis talen, geschiedenis van de oudheid, kunst en bouwkunst. Tevens was het een gelegenheid om een contactennetwerk op te bouwen. Vaak werd men begeleid door een leraar of gouverneur, maar ook een klein gevolg was moge-

lijk.

Rabo reisde naar Frankrijk en Italië. Hij was erg geïnteresseerd in staat- en krijgskunde van andere volken. In dat kader verbleef hij enkele jaren aan het hof van de Groothertog van Toscane, maar rond zijn vertrek was er eerst een trieste gebeurtenis, namelijk het overlijden van zijn vader.

Overlijden van vader Sweder

In 1639 overleed Rabo's vader Sweder in Huis Welbergen. Zijn huiskroniek had hij mee naar Welbergen genomen en tot zijn dood is hij blijven schrijven. Zoals in 'mijnstadmijndorp' omschreven staat, was hij met recht ooggetuige van de 80-jarige en 30-jarige (vooral in Duitsland) oorlog. Zijn zoon Rabo Herman heeft actief meegewerkt aan de voorbereiding van de Vrede van Münster. Daarover later meer.

De erfenis van de adellijke goederen werd als volgt tussen Rabo Herman en zijn halfbroer verdeeld:

Halfbroer Goossen Heidenrick erfde Weleveld en ging daar, samen met zijn vrouw Elisabeth Agnes Schade tot Ihorst, Hange und Buddenberg ook wonen.

Rabo Herman erfde de goederen Venebrugge¹¹⁾ en Welbergen en zijn volledige naam werd dan ook Rabo Herman Schele tot Venebrugge en Welbergen.

Grand Tour en verder

Zoals gezegd verbleef Rabo Herman enkele jaren¹²⁾ aan het Hof van de Groothertog van Toscane, toentertijd Fernando II de'Medici.

De'Medici in Florence is eeuwenlang de meest aanzienlijke familie geweest in Toscane. Hoewel zij ten tijde van het verblijf van Rabo Herman over het hoogtepunt van hun macht en invloed heen waren, was het Hof van de'Medici nog steeds één van de meest aanzienlijke van Italië. De familie heeft altijd de kunsten en wetenschap gestimuleerd. Dat deden ze ten tijde van het verblijf van Rabo Herman nog steeds; in 1610 werd Galileo Galilei (1564-1642) aangesteld als hof-wiskundige! Galilei blonk uit als wetenschapper op verschillende terreinen en verklaarde, dat de aarde om de zon draait. Dit bracht hem in conflict met de Katholieke Kerk, waar men zijn visie als ketterij zag. De'Medici bleven hem echter steunen.

Als Rabo Herman inderdaad rond 1640 in Florence geweest is, zal hij ongetwijfeld Galilei hebben ontmoet. Hopelijk is hij niet veel later in Florence aangekomen, want Galilei overleed in 1642.

Galilei mocht ook het Pitti Paleis (het woonpaleis van de Groothertog) en de bijhorende beroemde Boboli tuin gebruiken om wetenschappelijke experimenten te doen. Dat zal Rabo Herman zeker aangesproken hebben.

In Toscane verdiepte Rabo Herman zich vooral in de krijgskunde van de klassieke oudheid en met name van de Romeinen.

Een 'zwaarvoetig' intermezzo

Dat Groothertog Fernando II open stond voor bijzondere wetenschappelijke aanschaffingen, moge blij-

Portret van Rabo Herman Schele

ken uit het volgende verhaal uit 'De Geschiedenisbibliotheek van Groningen'.

In 1640 was er in heel Europa, voor zover bekend, maar één olifant (*Olijphant*); de vrouwtjesolifant Hansken. Zij was speciaal voor Frederik Hendrik van Ceylon naar Holland verscheept. Nadat zij enkele jaren in de stallen van de Hollandse stadhouder had verbleven, werd zij verkocht.

De nieuwe eigenaar trok rond met haar om de kunstjes van Hansken te laten zien en haar te laten bewonderen.

Zo werd rond 1640 aan Cornelis Jacobs van Groenevelt toestemming gegeven om op de Pikeursplaats te Groningen aldaar een olifant te laten zien voor 3 of 4 dagen tot wederopzegging.

Hansken is ook in verschillende andere steden opgedoken; zo werd zij b.v. in 1643 aan het stadscollege te Gent getoond.

Toen Hansken op 9 november 1655 overleed, kocht Fernando II, Groothertog van Toscane, haar overblijfselen voor zijn naturalienverzameling!

Afbeeldingen Hansken en zijn kunstjes

Bezigheden en werkzaamheden

Terug op Welbergen spitste zijn werkzaamheden zich vooral toe op studeren en schrijven. Hij bleef ongehuwd, maar had wel een hecht netwerk van geleerde en politieke vrienden.

Zijn bezit van de Huizen Venebrugge en Welbergen verschafte hem voldoende inkomen en bovendien toegang tot de Ridderschap en daarmee tot politieke platforms.

Venebrugge omvatte weliswaar enkele honderden hectare land, maar het Huis zelf was niet imposant; het werd omschreven als een deftige boerderij. Nadat Venebrugge in 1647 erkend werd als door de Ridderschap goedgekeurde havezate, kon Rabo Herman tot dat illustere gezelschap toe treden. Overigens heeft hij nooit op Venebrugge gewoond, zijn woonplaats bleef Welbergen.

Zijn bezitting Welbergen had hem toegang tot de Münsterse Staten (van het Bisdom Münster) kunnen verschaffen, maar omdat hij al geadmitteerd

(toegelaten) was in de Sallandse Ridderschap kon dat niet meer. Omdat Rabo Herman een fel tegenstander was van de Münsterse vorst-bisschop Bernard van Galen ('Bommen Beernd') zal hij daar niet om gerouwd hebben.

De kwaliteiten van Rabo Herman maakten hem tot een gewaardeerd lid van de Overijsselse Staten.

Meerdere malen is hij als extraordinaris¹³⁾ afgevaardigd naar de Staten-Generaal, onder meer naar de *Grote Vergadering* in 1651. Het was een uitgebreide Staten-Generaal vergadering, waar zowel de ordinariissen als de extraordinariissen voor werden uitgenodigd. De uitnodiging kwam van de Staten van Holland. De directe aanleiding was de dood van Stadhouder Willem II op 6 november 1650. Doel was het treffen van regelingen in zaken van unie, religie en militie.

Het was een spannende tijd, want door de dood van Willem II ontstonden er landelijk en dus ook in Overijssel staatkundige twisten. Die gingen over de vraag of er wel of niet een nieuwe Stadhouder zou moeten worden gekozen. De minderheid der Provinciale Staten (de meeste Twentse edelen en de steden Deventer, Hasselt en Steenwijk) waren tegen de aanstelling van -de pas geboren- Willem III tot stadhouder.

Gezien de opvattingen, zoals in zijn geschriften vastgelegd, hoorde Rabo Herman bij deze minderheid.

Aanloop naar de Vrede van Münster

Voor het goede begrip doen we eerst even een stapje terug naar de tijd, dat Rabo Herman studeerde in Leiden. Toen Rabo Herman zich op 17 jarige leeftijd inschreef bij de Universiteit van Leiden¹⁴⁾ betekende dat niet alleen het doen van een prestigieuze rechtenopleiding, maar ook het kunnen ontwikkelen van een hoogstaand netwerk. Zo bestond het humanistische netwerk in Leiden naast de (later tot professor benoemde) Johann Friedrich Gronovius ook uit Adriaen Pauw¹⁵⁾. Deze gaat ook rechten studeren in Leiden, waar hij de gebroeders Cornelis en Johan de Witt leert kennen.

Grote zaal op het Binnenhof

Deze Adriaen wordt een prominent jurist. In 1652 wordt hij benoemd tot raadsheer in het Hof van Holland. In 1670 wordt hij president van het Hof. Zijn moeilijkste zaak volgt in 1672; dan handelt de zaak tegen Cornelis de Witt, zijn vroegere compaan. Het is een zaak, die bol staat van allerlei verwickelingen en waarbij (nog) altijd de waas van een complot (vanuit of rondom Willem III) heeft gehangen. Hoe het ook zij, Cornelis wordt vrijgelaten, maar wel uit al zijn ambten gezet. Als zijn broer Johan hem bij zijn vrijlating komt ophalen, worden zij beide op een gruwelijke wijze door orangisten vermoord.

Ook Rabo Herman leert Johan de Witt kennen binnen het netwerk, waarin hij zich beweegt. Johan, die eveneens rechten heeft gestudeerd in Leiden en een paar jaar jonger was dan Rabo Herman, is zoals bekend een belangrijk politicus geweest. In het Eerste Stadhoudersloze Tijdperk is hij negentien jaar raadspensionaris van het gewest Holland geweest en daarmee de belangrijkste politicus van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

De familie Pauw was een zeer vooraanstaand patriërs geslacht met de navenant bijhorende hoge publieke functies en invloed. Zo stond de vader van de bovengenoemde Adriaen¹⁶⁾, weliswaar niet formeel, maar wel feitelijk aan het hoofd van de Nederlandse delegatie, die van 1646 tot 1448 in Münster onderhandelde over het beëindigen van de 80-jarige oorlog. De Vrede van Münster is jarenlang voorbereid en ook Rabo Herman zou daar zijn steentje aan hebben bijgedragen. Omdat Rabo Herman via zijn compaan Adriaen zeker bekend zal zijn geweest bij de vader van Adriaen en Rabo Herman uitblonk in intellect, zowel kennis had van rechten als krijgskunde en een reputatie had als gewaardeerd en deskundig politicus en persoon is het niet vreemd, dat hij bij de voorbereidingen betrokken is geweest.

Op 24 oktober 1648 is de Vrede van Münster gesloten. Bij de feitelijke ondertekening is Rabo Herman niet geweest.

Publicaties en Overijsselse twisten

Buiten Overijssel stond Rabo Herman vooral bekend als politiek en militair theoreticus. Hij hoorde op dat gebied tot de meest prominente denkers en publicisten van zijn tijd. Op 26-jarige leeftijd, in de voorbereidingen van de Vrede van Münster, schreef hij een 'Leerboek voor de Vrede' (later is er een verhandeling over de oorzaken van de Eerste Engelse oorlog van 1652-1654 aan toegevoegd).

Kort voor zijn dood verscheen zijn studie over de Romeinse oorlogsvoering.

Zijn belangrijkste geschrift 'Libertas Publica' werd pas uitgegeven vier jaar na zijn dood. Dit werk werd ook uitgegeven in een vertaling als 'De gemene vrijheid'.

In 1669 verscheen nog 'De Jure Imperii', dat handelt over de vorstelijke onschendbaarheid.

Beide boeken zijn uitgegeven op kosten van het Deventer stadsbestuur.

Dat heeft een goede reden:

In Overijssel werd in 1657 opnieuw een soort oorlog uitgevochten, maar nu binnen de eigen gelederen. Een legertje soldaten trok, in opdracht van Kampen en Zwolle naar Hasselt om daar het bestuur een lesje te leren. Het was het gevolg van een politieke crisis, die enkele jaren eerder was ontstaan na de dood van Willem II. Holland stelde voor om het stadhouderschap voorlopig vacant te laten; de onderliggende reden was natuurlijk een machtskwestie, in ultimo 'wie heeft het voor het zeggen?'. Min of meer schoorvoetend sloten de meeste gewesten zich bij dit standpunt aan, behalve Friesland, Groningen en Drenthe, die een eigen stadhouder hadden.

Consequentie was, dat conflicten (daar waar voorheen de stadhouder bemiddelde) nu door de regenten zelf opgelost moesten worden. Naar aanleiding van een zeer omstreden benoeming van een Drost van Twenthe (in de persoon van Rutger van Haersolte) ontstond een conflict binnen de Staten van Overijssel, waardoor deze in 1654 uiteen viel in twee partijen; de Deventer minderheidscoalitie (stadsbestuur Deventer en de Twentse Ridderschap) en de Zwolse coalitie. De spanningen liepen zo hoog op, dat men oprecht bevreesd was voor een burgeroorlog. Beide partijen¹⁷⁾ riepen zichzelf uit tot de wettige gewestregering. Bemiddelaars werden afgewezen. Zelfs een gezamenlijke poging van raadspensionaris Johan de Witt en Willem Frederik, de Friese stadhouder, liep op niets uit.

Na de strafexercitie naar Hasselt met ruim 20 doden en veel materiele schade waren de partijen bereid om arbitrage te aanvaarden. Een commissie, samengesteld door Holland en waarin o.m. Johan de Witt zitting had, legde Overijssel een regeringsreglement op, dat op vrijwel alle punten tegemoet kwam aan de eisen, die de Deventer partij eerder op tafel had gelegd.

In de jaren 1654-1657 werden pamfletten gebruikt als media-kanaal. De geschriften aan Deventer kant vielen in positieve zin op door stijl en inhoud.

Omdat Rabo Herman deel uitmaakte van het Deventer kamp, zal zijn invloed zeker merkbaar zijn geweest. Door zijn persoon (rustig, welbespraakt, overdacht en intelligent), maar ook door zijn opleidingen (rechten, krijgskunde) en politieke ervaring. In de dissertatie van Jan Haverkate¹⁸⁾ wordt in dit kader opgemerkt 'Met de Twentse Edelman Rabo Herman Schele had de Deventer partij zelfs een politiek tekstschrjver in huis met een grote reputatie'.

Dat het Deventer stadsbestuur de kosten van de beide uitgaven voor hun rekening nam is dus te zien als dank voor zijn verdiensten in die moeilijke jaren, maar zeker ook omdat zijn humanistische en vooruitstrevende ideeën over de inrichting en uitvoering van publieke staatsrechtelijke lichamen belangrijk genoeg gevonden werden om ze te publiceren.

Tegelijkertijd moeten we ons realiseren, dat Rabo Herman in deze jarenlange bestuurlijke twisten deel uitmaakte van het Deventer kamp en dus van de Twentse edelen, terwijl hij formeel deel uitmaakte

van de Sallandse Ridderschap! Dat zal hem dat door de Sallandse Ridderschap niet altijd in dank zijn afgenomen en maakte zijn positie nogal heikel. Wat dat betreft was Rabo Herman een echte Schele, want ook zijn opa en vader waren in de hectische geloofstwisten in hun tijd altijd zeer trouw aan hun opvattingen en daardoor zeer betrouwbaar en onkreukbaar, ook als dat van hen persoonlijk offers vroeg.

Libertas Publica

Op de geschriften en publicaties van Rabo Herman komen we verder in de tekst terug. Toch wil ik hier even stilstaan bij zijn belangrijkste geschrift, dat in 1666, vier jaar na zijn dood gepubliceerd werd, namelijk de *Libertas Publica*. Het boek *Libertas Publica* baarde in die tijd, maar ook nog lang erna, veel opzien. Omdat dit boek, zoals de recensie van Van Doorninck hieronder in essentie duidelijk maakt, de kernvisie van Rabo Herman omvat en daarmee de wijze waarop hij in het leven stond, lijkt het mij gepast om er nu even op in te zoomen.

Van Doorninck¹⁹⁾ schreef hierover in 1885 (ruim 200 jaar na de dood van Rabo Herman!) het volgende; *'... want het behoorde - om slechts één punt aan te halen - zeker tot de allesbehalve dagelijkse verschijnselen, dat een edelman, zozeer bevoorrecht boven zijn medeburgers, waar het het verkrijgen der hoogste staatsambten betrof, met warmte in openbaar geschrift de stelling verkondigde, dat, hoewel gene republiek zo ver gaat van volstrekt allen tot het staatsbestuur toegang te verlenen, daar immers vrouwen en kinderen overal buitengesloten worden, het toch van belang is, dat voor niemand de weg tot de regering afgesloten zij. Want is het ook al onmogelijk, dat ieder zelf de hoogste rangen inneme, dan wordt toch, mits het uitzicht daarop mogelijk zij, de belangstelling in de publieke zaak voor allen gewekt, als mogelijk een bloedverwant deel van de regering uitmaakt'*.

Democratischer was in die tijd niet mogelijk!

Zijn laatste jaren

De vraag aan het begin van dit artikel was: Wie is Herman Rabo Schele?

Elk mens heeft vele kanten, noodzakelijk om te overleven. Dit gezegd hebbende is een beschrijving van een persoon vooral het benoemen van de kernwaarden, die iemand tekenen. In mijn optiek kan ik Rabo Herman beschrijven als een aimabele, bijzonder ontwikkelde en intellectueel begaafde man, die op een welsprekende en scherpe (zonder kwetsend te zijn) manier het woord kon voeren, maar ook via de pen (gezien zijn tijd, waarschijnlijk de ganzeveer...) zijn gedachten en meningen uitstekend kon weergeven. Gezien zijn publicaties, contacten en politieke keuzes was het zeker geen feodaal ingestelde man,

maar juist iemand die streefde naar een vorm van gelijkheid als mens. Mijn beeld van Rabo Herman is dan ook zeker niet van de Ridder in het harnas; wel van een krachtig persoon, met een beschouwende,

Haus Welbergen

menslievende en oprechte aard. In dat opzicht een 'Ridder pur-sang' dus²⁰⁾.

Rond 1660 trok hij zich terug uit het openbare leven op het Huis Weleveld. Dat is verrassend, want vanaf 1626 was Welbergen zijn thuishaven.

Er zijn vermoedens, dat hij wellicht gedesillusioneerd was. Gezien alle ontwikkelingen in de 50er jaren van de 17^e eeuw en zijn rol erin is dat zeer wel mogelijk. Bovendien zette de crisis in de Overijsselse Staten de politieke vriendschap tussen Rabo Herman en Johan de Witt flink onder druk. In de zomer van 1657 stopte dan ook de briefwisseling van Rabo Herman met Johan de Witt.

Zijn Huis Welbergen liet hij beheren door de zonen van Goossen Heidenrick, zijn broer die woonde op Weleveld.

De jaren erna legde hij zich toe op studie.

Toch kreeg Rabo Herman van Overijssel ook nog erkenning! In het Huygens Instituut²¹⁾ wordt een geschrift bewaard met de tekst, waar hier een deel van wordt overgenomen:

'Als een blijk van edelmoedigheid vinden wij aangevend, dat hij²²⁾ om 's lands kas te sparen, de kosten, noodig ter goedmaking van de waardigheid des persoons, dien hij aldaar vertegenwoordigde, uit zijn eigen middelen droeg en, 't geen hem deswegen van 's lands wegen werd toegeleid, grootmoedig van de hand wees. Ook zou hij eveneens gehandeld hebben, zoo vaak hij van wegen zijn gewest, in de hooge vergaderingen te 's Hage zitting nam of met eenige andere eerepost werd bekleed. Hierdoor verwierf hij de achting en het vertrouwen zijner landgenooten en werd hem het drostambt van IJsselmuiden, en de aanzienlijkste en voordeeligste waardig-

heden in Overijssel, met eenparigheid van stemmen opgedragen.'

Naast de erkenning zegt het ook veel over de wijze waarop Rabo Herman als persoon in de ingewikkelde en hectische jaren 50 van de 17^e eeuw gehandeld heeft.

Helaas heeft hij deze 'verheffing' tot Drost van IJsselmuiden niet lang mogen ervaren en uitvoeren, want twee maanden later (op 16 juni 1662) overleed Rabo Herman op Weleveld aan een 'brandende koorts'.

Hij werd begraven in de Oude Kerk te Borne.

Postuum

Normaal eindigt een levensbeschrijving bij de dood van de betrokkene, maar niet in dit geval. Sterker nog, zijn roem als wetenschapper en auteur groeide alleen maar..

Bij leven publiceerde Rabo Herman, zoals eerder in dit artikel genoemd, 'Leerboek voor de Vrede'²³⁾ in de aanloop van de vredesonderhandelingen in Münster. In 1660 verscheen zijn studie over de Romeins oorlogsvoering²⁴⁾. Zijn belangrijkste werken verschenen postuum, namelijk 'Libertas Publica' in 1666 en in 1669 resp. 1671 de studies 'Oorzaken van de Eerste Engelse Oorlog' en 'De jure imperii', handelend over de vorstelijke onschendbaarheid.

Dat Rabo Herman een gerespecteerd geleerde is geweest, die in belangrijke intellectuele en literaire kringen verkeerde werd vooral duidelijk in 1666, niet toevallig het jaar van publicatie van zijn belangrijkste werk 'Libertas Publica'. Drie hoogleraren, t.w. Johannes Georgius Graevius, Samuel Ten Nuijl en Gozewijn Hogers, schreven lyrische lijdgedichten²⁵⁾ op hun overleden collega, maar ook vriend.

Hieronder een korte toelichting op de drie personen, want dat geeft inzicht in welke kringen Rabo Herman verkeerde en bovendien meer achtergrond over de ingewikkelde en hectische tijd ten tijde van de crisis in de Overijsselse Staten en het Deventer kamp erin.

Johannes Graevius studeerde aan de universiteit van Leipzig. Bij een reis door Nederland ontmoette hij in Deventer hoogleraar Johann Friedrich Gronovius (!), inderdaad degene, die Rabo Herman zo lovend had omschreven toen hij studeerde in Leiden. Gronovius was toen als hoogleraar verbonden aan het Atheneum Illustre in Deventer. Johannes Graevius heeft daar vervolgens twee jaar gestudeerd. Toen Gronovius weer naar Leiden vertrok, werd Graevius zijn opvolger in Deventer.

Overigens was Graevius officieel historieschrijver van Willem III.

Samuel Ten Nuijl (bekend als Tennulius) werd in Deventer geboren en was de zwager van Gronovius. Samuel werd hoogleraar aan de 'Hohe Schule' te Burgsteinfurt! Later werd hij hoogleraar in Nijmegen. Gronovius was getrouwd met de zus van Samuel, Aleijda Ten Nuijl (die jong stierf, waarna Gronovius is hertrouwd).

Gozewijn Hogers was een veelzijdig professor aan het reeds eerder genoemde Atheneum Illustre. Hij stamt uit een zeer vooraanstaande familie uit Deventer. In hun familieboek wordt Rabo Herman genoemd als vriend van Gozewijn en wordt een hoofdstuk aan hem gewijd.

Allen waren vaardig met de ganzeveer en zo langzamerhand wordt het dus duidelijk waardoor de pamfletten van het Deventer kamp opvielen qua schrijfstijl en niveau! Naast vrienden waren zij ook gelijkgestemden en was ieder op zijn manier actief in het Deventer kamp. Gozewijn Hogers heeft zijn invloed bij de gemeente Deventer aangewend om de publicaties van Rabo Herman uit te kunnen geven.

Ook de dichter-predikant Johannes Vollenhove liet zich niet onbetuigd bij het poëtisch toezwaaien van lof over Rabo Herman, maar dat komt later.

Bij het tweede stadhouderloos tijdperk in 1702 werd het boek van Rabo Herman weer uit de kast gehaald door de republikeinen. Veertig jaar later kwam er een goedkope uitgave uit van de Libertas Publica, deze keer in een nieuwe vertaling onder de titel 'Algemeene vrijheid'.

Eind 18^e eeuw was er een Rabo-hype onder de patriotten. Zij zagen in zijn persoon en gedachtegoed een prachtig voorbeeld van het patriotisme. Zijn gedachtegoed werd als het ware opgezogen en gekneet naar wat hen uitkwam.

In de eerste jaren van de Bataafs-Franse tijd (1795-1813) ging men zelfs nog verder in het romantiseren van de persoon en het werk van Rabo Herman en werd hij gezien als een hardwerkende plattelandsbewoner, die als geleerde uit overtuiging zelf de ploeg hanteerde. Hoewel niet slecht bedoeld, werd er op die wijze wel met zijn gedachtegoed aan de haal gegaan.

Ook in Twente is begin 19^e eeuw nog aandacht uitgegaan naar Rabo Herman, maar ook die viel onder de term 'aan de haal gegaan'. De Almeloze textielhandelaar Gerrit ten Bruggecate vond het tijd, nu het economisch beter ging, om Twenthe wat glorieuzer te presenteren, want had Twenthe ook in het verleden niet zijn helden gekend?

In zijn lofdicht uit 1837 lijkt hij Rabo Herman te plaatsen naast helden als Tromp en De Ruyter. Loftuitingen is mooi, maar je kunt ook doorschieten. Maar oordeelt u zelf over het gedicht:

*Wat Ed'len Nederland mag noemen,
Bewonderd door geheel deez' aard',
Gij moogt o Twenthe! Op Schele roemen'
De hulde van het nakroost waard.
Gij moogt hem voegen bij de braven²⁶⁾,
Die heinde en ver de glorie staven
Van hun zoo dierbaar vaderland*

Wat blijft is, dat Rabo Herman een bijzonder en wijs mens was en een nogal a-typische edelman. Zijn persoon, zijn gedachtegoed en zijn inspanningen voor de publieke zaak hebben veel mensen geïnspireerd. Dat levert bewonderaars, maar ook vijanden

op. Weleveld heeft een uitzonderlijke zoon voortgebracht, die het waard is om ook vandaag de dag gekend te worden. Cato Hänisch ten Cate heeft er goed aan gedaan om deze bijzondere man aan de vergetelheid te ontrukken door één van haar boederijen zijn naam te geven, zodat Rabo Herman tot op de dag van heden voortleeft. Zijn ideeën waren in die tijd zeer vooruitstrevend. Ondanks zeer moeilijke omstandigheden heeft hij altijd de koers recht gehouden en zijn aandeel geleverd in zowel de Vrede van Münster als vrede binnen de Overijsselse Staten. Voorwaar, een groot man met een bescheiden inborst.

Tot slot ...

Tot slot een lijkgedicht, Lyk-tranen geheten, van dichter-predikant Johannes Vollenhove. Hij is geboren in Vollenhove, waar zijn vader burgemeester was. Rond 1666 schreef hij het volgende gedicht over Rabo Schele:

*Een edelman, volleert, volmaakt in allen dele;
En berg en bosch en beek weergalmen: Schele,
Schele.
O Borne, rijst uw naam en eer niet al te groot,
Terwijl ge 's helts gebeente ontfangt in uwen
schoot?*

Bronnen:

'Och ewig is so lang', zeven eeuwen Weleveld,
Landgoed, Havezate en Bewoners
Auteur; Jet Spits Uitgegeven door Walburg
Pers
<https://www.wieiswieinoverijssel.nl>
Boorn & Boerschop (diverse nummers)
Wikipedia
Mijnstadmijndorp.nl
De Geschiedenisbibliotheek van Groningen
'Spindoctors van de Gouden Eeuw' dissertatie
van Jan Haverkate 2019
'Instrumenten van de macht' *De Staten- Generaal en hun archieven 1576-1796*
Th.H.P.M. Thomassen UvA

Foto's:

Portret van Rabo Herman Schele is eigendom van de 'Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (sedert 1858).
De foto van Huis Welbergen is van Dhr. E.T.J.T. Kwint
De Groote Zaal in het Binnenhof (waar de Staten-Generaal bijeen kwamen) in 1651 geschilderd door Dirck van Delen. Het is eigendom van het Rijksmuseum te Amsterdam.

Noten:

¹⁾Het boek "Och ewig is so lang", met als ondertitel 'Zeven eeuwen Weleveld. Havezate, landgoed en bewoners' (Jet Spits, 2003) is in dit artikel gebruikt als belangrijke informatiebron. Omdat de informatie breed is gebruikt is het ondoenlijk dit steeds in de voetnoot te melden en voorziet deze melding dus voor het volledige artikel.

²⁾Zij is de grootmoeder van de huidige eigenaresse Mw. C.M. (Carleen) Kwint-Hänisch ten Cate

³⁾Zie Boorn en Boerschop augustus 2014, artikel 'Wat nog niet (of niet juist) in het bijnamenboek "De Melbuuln van Nazareth" staat.

⁴⁾Sweder heeft zo'n 40 jaar lang een huiskroniek bijgehouden, die zeer veel persoonlijke informatie geeft over die tijd. Een heel belangrijk document voor de historici. Zie o.m. www.wieiswieinoverijssel.nl/Sweder-Schele

⁵⁾Voor meer informatie over Anna Brawe en haar achtergrond verwijs ik naar het artikel 'Drie Brawe-grafstenen in de Kerk van Borne' uit de Boorn en Boerschop van maart 1999, geschreven door Jaap Grootenboer.

⁶⁾Havezate Venebrugge lag bij het gehucht Venebrugge, niet ver van Hardenberg en dichtbij de grens en de oude Hessenweg tussen Zwolle en Hannover.

⁷⁾Een Erfkastelein is een slotvoogd. Sweder was door de aankoop uiteraard de feitelijke beheerder van het Goed, maar hij woonde er niet.

⁸⁾Zoals eerder vermeld is, zijn twee andere zonen uit de beide huwelijken vroeg overleden en de andere broer uit Sweder's eerste huwelijk, Christoffer Helmer, was verstandelijk gehandicapt..

⁹⁾Deze was gesticht in 1588 door Graaf Arnold zu Bentheim-Tecklenburg. De school bestaat nog steeds, maar heet nu Gymnasium Arnoldinum te Steinfurt.

¹⁰⁾Waarschijnlijk kenden Gronovius en Rabo Herman elkaar vanuit de humanistische kring, waar veel intellectuelen elkaar troffen en discussieerden. Overigens wordt in 'Och ewig is so lang' de naam Grotius genoemd als bron van de omschrijving van Rabo Herman. Dat is echter zeer onwaarschijnlijk. Grotius is de gelatiniseerde naam van Hugo de Groot, de 'man van de ontsnapping per boekenkist'. Hoewel dat ook een humanist was, verbleef Hugo de Groot sedert 1634 in Parijs als gezant van Zweden.

¹¹⁾Venebrugge was wel een havezate, maar geen door de Ridder-schap goed gekeurde havezate. Dat zou pas in 1647 gebeuren.

¹²⁾Nergens kon ik vinden om welke jaren het precies gaat, maar zeer waarschijnlijk zal dat begin jaren 1640 geweest zijn.

¹³⁾De Staten-Generaal kende de *ordinaris* en de *extraordinaris* vergaderingen. Ordinaris vergaderingen hadden de vorm van ledenvergaderingen; de gebruikelijk vergaderingen dus. Daarnaast bestonden extraordinaris vergaderingen. Een extraordinaris was een buitengewoon gedeputeerde met volmacht van de betreffende provincie om zonder ruggespraak besluiten te nemen in de zaken, die van tevoren waren geagendeerd. De Landsheer kon dergelijke vergaderingen niet zonder goede reden uitschrijven. Het moest dan gaan over besluiten die moesten worden genomen "*dewelcke strecken tot (...) een groote verandering van de republiek*" (van Boxhorn *hantboecxken*, 2)

¹⁴⁾De oudste universiteit van Nederland, gesticht door Willem van Oranje op 8 februari 1575. Dankzij de politieke en religieuze vrijheid groeide de universiteit uit tot 'Het wonder van Europa', een broeinest van uitmuntende wetenschap en vrijdenkende opvattingen.

¹⁵⁾Zoon van Adriaan Pauw (1585-1653), die 2x Raadpensionaris van Holland was. Gronovius is huisleraar bij hem thuis geweest en kende zijn zoon Adriaan (1622-1697) dus goed.

¹⁶⁾De vader is Adriaan Pauw (1585-1653)

¹⁷⁾Het begrip partij gebruik ik vanuit pragmatisme en als synoniem voor coalitie, dus niet in politieke zin.

¹⁸⁾Spindoctors van de Gouden Eeuw, Jan Haverkate 2019.

¹⁹⁾Jan Izaak van Doorninck, geb. 1840 en jarenlang archivaris van Overijssel. Tevens was zijn liefhebberij om 'in vergetelheid geraakte' boeken op te speuren.

²⁰⁾Pur-sang betekent letterlijk zuiver bloed; een ridder van het zuiverste bloed dus ...

²¹⁾Via het Biografisch Portaal van Nederland is de tekst uit de hier aangehaalde akte te vinden. De tekst staat op naam van Van der Aa.

²²⁾Rabo Herman dus ...

²³⁾In de akte van Van der Aa (zie voetnoot 21) staat hierover: '*Reeds op 24 jarigen leeftijd had Schele dit werkje (Protrepticon de Pace) onder den Pseudonim van Publius Demophilus in het licht gegeven*'.

²⁴⁾In dezelfde akte staat hierover: '*Schele gaf dit werk anoniem met zijn voorletters H.R.S. uit*'.

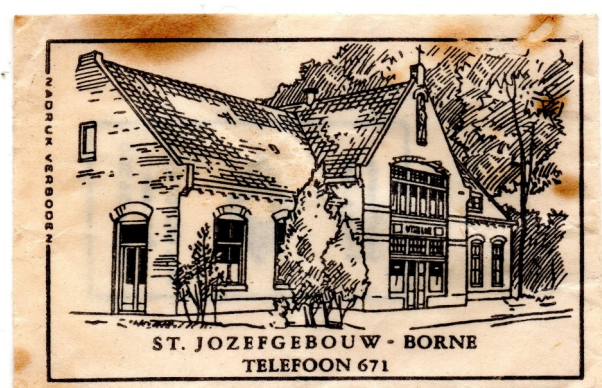
²⁵⁾Een lijkgedicht is een gedicht ter nagedachtenis van een overledene

²⁶⁾dapperen

Suikerzakjes

Jurrie Haak

Bijna alle horeca-gelegenheden hadden in het verleden hun eigen suikerzakjes bij de koffie of thee die ze schonken. Ook waren er velen die de zakjes verzamelden. Hieronder een aantal voorbeelden van zakjes van, inmiddels verdwenen, Bornse gelegenheden. Voor velen van u nostalgische plaatjes.

Bijzonder Borne in boekvorm

Annemarie Haak

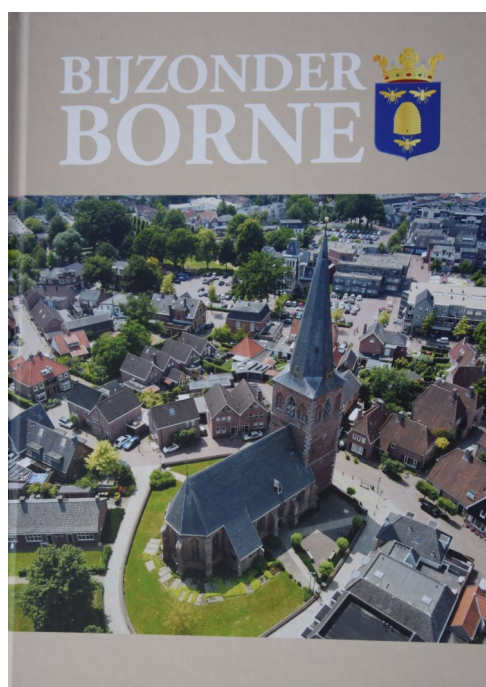
Geruime tijd geleden werden we, als Heemkunde-vereniging benaderd door de heren Huls en Wallerbosch, eigenaren van de Plussupermarkten, met het verzoek om mee te willen werken aan een fotoboek over de geschiedenis van Borne, Hertme en Zenderen. Het ging daarbij om teksten en foto's. Het moest een samenvatting worden van de geschiedenis van ons dorp. Samen met het schrijverscollectief hebben we hier het afgelopen jaar heel hard aan gewerkt en inmiddels is het boek, getiteld Bijzonder Borne, klaar. Het omvat 24 onderwerpen uit de historie met daarbij zo'n 250 foto's. Zo komt Boris de mammoet aan bod, maar ook de Joodse gemeenschap, de Pinksterbruidjes, wijken en buurten, de muziek- en zangverenigingen en uiteraard de vele sporters die Borne op de kaart hebben gezet. Het was een enorme klus, want Borne heeft een omvangrijke historie en beperk je dan maar eens tot 24 onderwerpen. Uiteindelijk is het wel gelukt. We hebben ons niet alleen beperkt tot de historie maar tevens een link gelegd met de tegenwoordige tijd.

Een aantal foto's is direct afgedrukt in het boek en de overige kan men verkrijgen bij het kopen van de boodschappen. Ook zijn er aanbiedingen waarbij extra plaatjes te verkrijgen zijn. Door te sparen en te verzamelen krijgt men zo een uniek boekwerk over Borne. Vlak voor de presentatie van het boek, werden flyers huis-aan-huis bezorgd met daarop een zakje met plaatjes en een bon waarmee het boek gratis bij de Plussupermarkten verkregen kan worden. De actie startte op maandag 26 maart. Vanaf die datum konden de boeken bij de Plusmarkten afgehaald worden en zijn tevens de plaatjes beschikbaar. Het eerste exemplaar van het boek is reeds

aangeboden aan burgemeester Jan Pierik en de medewerkers van het gemeentearchief, waaruit ook foto's ter beschikking zijn gesteld. Zo krijgt de lezer een goed beeld van vroeger.

Als Heemkunde zijn wij bijzonder trots op dit resultaat en wij wensen eenieder heel veel lees- en verzamelplezier toe

Op de foto's de voorpagina en de samenstellers van dit boekwerk, zij kregen als blijk van waardering het boek overhandigd.

Van links naar rechts: Frans Edelijn, Hans Nijhof, Jurrie Haak, Annette Evertzen, Bertie Velthuis, Annie Weusthuis, Annemie Mulders, Annemarie Haak, Leo Leurink en Frans Claas

MARS

Architectuur

Mars Architectuur
Korte Wensinksweg 1
7622 LB Borne

Tel. 074 266 17 92
Fax 074 266 53 07

E-mail : info@marsarchitectuur.nl
Web-site: www.marsarchitectuur.nl

A r c h i t e c t u u r t o t i n d e t a i l

Hassink.

VERPAKKINGSDRUKWERK

PASSIE
VOOR
ZICHTBAARHEID

Het Kipshuis

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Over het Kipshuis is al veel geschreven, het is één van de meest markante huizen in Borne. Omdat er nieuwe informatie is over het huis, maar vooral omdat we de huidige eigenaar mochten interviewen en rondgeleid werden in het gebouw, volgt nu het Kipshuis in de serie 'bijzondere huizen'.

De geschiedenis

Het Kipshuis staat aan de Abraham ten Catestraat,

Het Kipshuis

op de hoek met de Grotestraat¹⁾. Deze straat behoort tot de oudste van Borne en toen het huis in 1689 door een Ten Cate werd gekocht, had het waarschijnlijk al vele andere bewoners gekend. De eerste Ten Cate op deze plek was Jan Gerritszoon ten Cate met zijn vrouw Trijntje ten Cate uit Hengelo. Jan was de achterkleinzoon van de stamvader van de Ten Cates en hij stond te boek als koopman. Het huis bleef door eeuwenlang in de Ten Cate-familie. Teunis ten Cate (1764-1833) liet het huidige huis bouwen en eind 18^e eeuw werd een rechtervleugel bijgebouwd voor zijn broer Jan. Het pand bestond toen dus uit twee huizen. De broers runden vanaf 1820 een cichoreifabriekje dat achterin dezelfde straat stond, maar ze hadden ook een groothandel in Friese kaas, boter en hammen en natuurlijk handelden ze nog in linnen, waarmee de Ten Cates groot geworden zijn.

Jan en Teunis waren ongehuwd en na hun dood ging het huis in 1833 naar Adam, de zoon van grutter Abraham ten Cate. Adam ging door met de productie van cichorei, maar verplaatste het bedrijf naar een aanbouw van het Kipshuis. Na Adam ging zijn zoon Abraham verder en hij liet in 1877 het oude fabriekje uitbouwen tot een veel grotere bedrijfsruimte. Abrahams zoon Adam ten Cate (1876-1951) was de laatste cichoreifabrikant op het Kipshuis. Tot kort na de Tweede Wereldoorlog verkocht hij nog cichorei en hij werd daarbij

geholpen door zijn zus Johanna, die bij hem in het Kipshuis woonde. Hun zus Margaretha woonde met grutter Hendrik Hulshoff tegenover hen, maar toen Margaretha weduwe werd, kwam ze terug naar haar ouderlijk huis, samen met haar stiefdochter Alida. Margaretha was de laatste (Hulshoff)-ten Cate op het Kipshuis.

De cichorei

De cichoreiplant, met prachtige helderblauwe bloemen, is familie van andijvie en witlof. De gedroogde cichoreiwortel werd door de Ten Cates vanuit Friesland aangevoerd, waar ze familieleden hadden wonen. Alleen tijdens de Eerste Wereldoorlog verbouwden ze zelf cichorei. In het bedrijf in Borne werd de wortel gebrand in grote ronddraaiende trommels boven een vuur. De gebrande wortels werden daarna fijngemalen tot peekkoffie. Het malen ging in het begin met een rosmolen, paarden lieten de molenstenen draaien. Later werd gebruik gemaakt van een motor op petroleum of elektriciteit. Het maalsel kon tot poeder of pasta verwerkt worden. Van de pasta kneep men de gewenste hoeveelheid af: kniep-koffie. De peekkoffie werd gemengd met gewone koffie:

Voor de bereiding van een heerlijke kop Koffie nemen men de helft van de hoeveelheid Koffie die men gewoon is te gebruiken en vermengt die met een even groote hoeveelheid Peekkoffie. Deze melange is tot bezuiniging zeer aan te bevelen'.

De bewerkte cichorei werd overal in Overijssel verkocht en vooral in de Franse tijd liepen de zaken goed, omdat koffie toen moeilijk verkrijgbaar was. De cichorei van de Ten Cates werd meermalen bekroond en was van 'puike kwaliteit'²⁾.

Het verhaal van de heer Polder

Het huis van de heer Polder aan de Abraham ten Catestraat is aan de buitenkant mooi, maar dat geldt zeker ook voor de binnenkant.

Zijn echtgenote en hij kochten het monumentale

Een tekening met oude foto van H. C. Avéres (1870-1943), zijn moeder kwam van het Kipshuis (met dank aan Henk Methorst).

pand in 1969. Het echtpaar bewoonde het Bleekwachtershuis in Losser, eveneens een monument. Dat pand was echter tamelijk klein en ze waren op zoek naar huisvesting waarin tevens hun droom, een eigen galerie, kon worden verwezenlijkt. De heer Polder werkte bij het Rijksmuseum Twenthe. Via een collega bij het rijksmuseum, de heer Hulshoff, die een neef was van de huidige bewoonster mevrouw Hulshoff-ten Cate, waren ze op de hoogte van het vrijkomen van het pand aan de Abraham ten Catestraat in Borne.

De toestand van het pand was ronduit slecht, aldus de heer Polder. 'We hebben er van alles aan moeten doen. De vloeren waren rot, de bovenverdieping bestond uit één grote ruimte waar je zo tegen de dakpannen aankeek. Her en der stonden pannetjes om de regen op te vangen. Die pannetjes stonden er al lang. Van sommige waren de bodems doorgeroest. Daar moet je de bulldozer voorzetten, vond iedereen'.

Maar het echtpaar keek door deze gebreken heen en zag de potentie van het gebouw. Het Kipshuis werd gekocht en de handen werden uit de mouwen gestoken. Daarbij kregen ze veel hulp van familie en vrienden. De vader van de heer Polder zat in de bouw en hij was bijzonder behulpzaam. 'Anders was het niet mogelijk geweest dit pand te kopen'. Eerst werd een woongedeelte gecreëerd, de woonkamer, keuken, slaapkamer en

sanitair. Daarna kwamen successievelijk de vele overige ruimtes aan bod. Hierbij werd met veel oog voor detail en de historie van het pand gewerkt. De achtergevel was compleet verpest, vertelt de heer Polder. Aan de hand van oude familiefoto's die de familie Hulshoff nog had, kon worden nagegaan hoe de oorspronkelijke verdeling van de gevel was en werd deze gereconstrueerd. Er moesten overall nieuwe ramen worden aangebracht. Het pand kende nog geen centrale verwarming; slechts enkele vertrekken werden verwarmd door middel van een houtkachel. Het dak werd geïsoleerd en op de bovenverdieping kwamen slaapkamers. In totaal nam de bouw van het pand vijf jaar in beslag. Het resultaat mocht er echter zijn.

Het pand kent veel vertrekken. De fundering bestaat uit Bentheimer stenen. Diverse uitbouwen die in de loop der eeuwen werden aangebracht zijn nog zichtbaar in hoogteverschillen van plafonds. Vele gebinten zijn honderden jaren oud. 'Wanneer het stormt, kraakt het hele huis, maar dat vind ik mooi. Dat hoort bij zo'n oud huis.' Het kunstzinnige oog van de heer Polder komt naar voren in diverse details. Zo zijn er boven de haard kantelen die, naar verluidt, afkomstig zouden zijn van het Huis Weleveld. Voor de heer Polder is het mooiste deel van het pand een lemen wand die nog uit de oorspronkelijke bouw stamt.

Naast het Kipshuis staat een ander bijzonder gebouw. Hierin was eerder de modegalerie van mevrouw Polder gehuisvest. Ook dit gebouw heeft een bijzondere geschiedenis. Het is namelijk het koetshuis van het voormalige landgoed Amelink in Enschede. Dat gebouw verkeerde in slechte staat en er waren vergoederde plannen om het af te breken. Daar kon een streep door toen bleek dat het op de monumentenlijst stond en er geen sloopvergunning werd afgegeven. Tijdens een flinke novemberstorm belandde een boom over het dak, waardoor de toestand alleen nog maar verergerde. De heer Polder stelde toen voor de restanten van het pand naar Borne te transporteren, waar hij het opnieuw zou opbouwen in de oorspronkelijke vorm. Daar kwam toestemming voor en stenen en houtwerk kwamen naar Borne. Daarmee werd een fraai pand neergezet. Dit keer werd de bouw uitbesteed aan een aannemer.

In de tuin valt een grote kastanjeboom op. 'Zelf geplant, toen we hier kwamen wonen', aldus de heer Polder. Achter in de tuin heeft vroeger de Bornse beek gelopen. De beek was destijds belangrijk voor het transport van goederen vanuit de chicoreifabriek. De producten konden gelijk vanuit de fabriek op de bootjes op de beek worden geladen. De beek is al voor de oorlog door de Ten Cates dichtgegooid. Naast de woning was eerder de vleesfabriek De Leeuw gevestigd. Deze wilde uitbreiden en had eind jaren zestig ook zijn oog laten vallen op het huis. De

bedoeling was alles met de grond gelijk te maken en de fabriek uit te breiden. Gelukkig is dat niet doorgegaan en is het pand behouden gebleven en dankzij de inspanningen van het echtpaar Polder een prachtige blikvanger in het centrum geworden.

Noten:

¹⁾ Over de oorsprong van de naam bestaan verschillende verklaringen; de meest waarschijnlijke is dat het huis zijn naam dankt aan het leerlooien, want een 'kip' is een huid van een jong dier. Het leerlooien gebeurde in het oude Kipshuis, dat achter in de Abraham ten Catestraat stond.

²⁾ Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, 25-11-1895.

Gezicht vanuit de tuin op het huis

Hier liep vroeger de Bornse Beek

Originele houten balken

De bekende kunstschilder Klaas Bernink heeft in 1978 een schilderij gemaakt van het huis

De oorspronkelijke lemen wand in het huis

Het koetshuis

Borne 1 februari 1953, actie geboden

Henk Kraayenbrink

Zeventig jaar geleden vond de grootste recent bekende watersnoodramp in Nederland plaats. Vooral de provincies Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Brabant. In mindere mate werden de andere kustprovincies getroffen. Alle aan de Noordzee gelegen landen kregen wel wat van die ellende meenssst de schepen op zee.

Nederland ligt kort bij de tuit van een trechter, het Nauw van Calais. Grote hoeveelheden zeewater werden met de superstorm richting gestuurd waar nauwelijks een uitweg was. Springtij verergerde de situatie. Dus ging het water 'de lucht' en dus over de dijken in de diverse mondingen tussen de eilanden. In de riviermonding bij Hoek van Holland ook nog de tegendruk van water van de Rijn dat naar zee wil. Daarna braken ze op veel plaatsen door.. O.a. bij Ouwkerk dat later in Borne een bijzondere betekenis kreeg.

Ik was 15 toen op 1 februari de ramp van de kansel in de gereformeerde kerk in Eefde werd meegedeeld. Uiteraard werd er in de dienst voor gebeden. Dat maakte indruk en heeft mijn studie en latere studie beroep bepaald. Het verdere nieuws in de loop van de dag gaf pas de enorme omvang van de ramp weer. Overal kwamen hulpacties opgang. Zo ook in Borne.

De acties in Borne.

In 'Boorn & Boerschop' van april 2018 staat daarvan een mooi overzichtsartikel over de ramp en rijshoutactie van Stevine Groenen. Het is niet de bedoeling dat over te doen. Toch zal ik er later op terugkomen. Het was niet alleen Borne die de eer van de rijshoutactie dient te krijgen. De geschiedenis dient recht gedaan te worden.

Kort gezegd kwamen er 3 grote acties op gang. Een collecte, een inzameling van beddengoed, kinderstoelen, boxen, kleding etc. en een grote actie voor het kappen van rijshout.

Over de oproep van burgemeester Kaufmann en de daarna gehouden goederenactie en collecte doet de Bornse Courant van 7 februari, toen nog uitkomend op zaterdag, verslag.

'Geef, geeft veel'. Zo begint Kaufmann. Hieronder zijn woorden die het beter weergeven dan ik zou kunnen doen.

De oproep van burgemeester Kaufmann.

"Als dagen van rouw en rampen zullen 31 januari en 1 februari in Neerlands geschiedenis vermeld worden.

Het was 't meedogenloos geweld, dat in een kort moment vele mensenlevens vernietigde.

Duizenden landgenoten hebben in enkele uren door het geweld der elementen huis en haard verloren, alles zien vernielen wat zij door jarenlange arbeid vergaard hadden, hun bedrijf zien vernietigen."

Wat te lang om het geheel over te nemen. Aan het slot de oproep om geld en goed te doneren.

"Gij Bornse burgers en burgeressen hebt weemoed met zoveel nameloos wee en lijden. Gij weet hoe beangstigend groot de ellende is. Hier moet geholpen worden, vlug, goed en doortastend.

Geld, kleding, dekens, lakens, slopen, schoenen, laarzen.

Het Borne comité van het Nationaal Rampenfonds zal gaarne Uw gift in ontvangst nemen."

Daarna nog de zakelijke mededeling dat op 3 februari vanaf 9.00 uur de inzameling van start zal gaan met het verzoek alvast de te geven goederen klaar te leggen. Kaufmann eindigt met : "Geef met milde hand!"

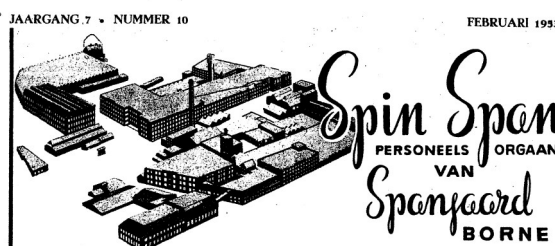
De organisatie van de inzameling.

De inzameling in het dorp stond onder leiding van het Nationale Rampenfonds afdeling Borne. Daarin zaten: Het Rode Kruis; de EHBO. Ook de diverse besturen; de KAB; de middenstandsverenigingen: de Christelijke besturenbond; de Bornse besturenbond en het bestuur van de landbouw coöperatie. Het comité vormt een werkc comité. Hoewel niet expliciet genoemd dat hij de voorzitter is neem ik aan dat de huisarts dokter J.C. Polée dat is. Verder zie ik ook de naam van wethouder H.G. Brink en van tuinder C.D. Balk. Er zijn ook vertegenwoordigers uit Hertme en Bornebroek. De latere wethouder H.J.Smit vertegenwoordigde Zenderen. Op de inzamel dag zelf zwaait A. Hulshof de scepter bij de inza mellocaties. Hij geeft instructie aan de ophaalploeg om bij het aanbellen vooral geen drang uit te oefenen. 'Spontaan' is het motto bij het inza melen.

Spin Span over 1 februari en overwerk.

Op de rampdag zelf werd er al actie ondernomen.

Het personeelsorgaan Spin Span van N.V. Spanjaard (jaargang 7 nummer 10) beschrijft in haar hoofdartikel 'Als de noodklok luidt' dat op 1 februari 's middags al een wagen met flanellen

Als de noodklok luidt

ging deze vracht naar de Ahoy-hallen in Rotterdam. Precies op tijd, want toen onze sending daar arriveerde...

lakens en schipperslakens naar de Ahoy-hallen in Rotterdam gaat. De vracht kwam 's avonds aan. Meteen kon een deel van de lading in een paar Spido havenrondvaartboten worden geladen. Daarna gingen ze meteen richting rampgebied.

Een week overwerken? Vanuit de fabriek kiest het personeel ervoor minstens 14 dagen over te werken. Het extra verdiende geld wordt niet rechtstreeks gestort op rekening van het Rampenfonds, maar omgezet in goederen, waardoor elk tientje vijftien gulden wordt. De directie besluit dat elke verdiende gulden verdubbeld wordt.

De Bornse Courant over de inzamelactie

Het bericht 'Hoe Borne reageert' begint met de mededeling dat 3 politiemensen op 1 februari naar het rampgebied zijn vertrokken om daar te helpen.

Dan de derde februari. Om 9.00 uur staan er 40 auto's klaar om aan de inzameling deel te nemen. Denkbaar is dat dat nagenoeg alle auto's in Borne

hoog waardeert. Vaak werd kennelijk 'rijp en groen' verzonden waardoor in Rotterdam nog veel gesorteerd moest worden.

Het betreft, lees ik elders, niet alleen allerlei soorten kleding maar ook kinderwagens, matrassen, etc. zijn ingezameld. En wiegen, deze worden bij Spanjaard voorzien van lakentjes, dekens en zelfs kruiken.

Ook komt er zo'n f 22.000 binnen. Mensen die alsnog geld willen doneren kunnen terecht bij het G.E.B. kantoor, gevestigd bij de Ambachtsschool, waar de heer J.J. Hendriks van het Bornse Rampencomité aanwezig zal zijn tussen 9 en 12 en 2 en 4 uur 's middags.

Stevine Groene memoreert in haar artikel dat het uiteindelijke bedrag op 14 februari f 24.601,96 is opgebracht. Wat zou nu de opbrengst in Euro's zijn. Interessant zou zijn wat dat nu, na 70 jaar en de inflatie meegerekend, zou zijn. Velen gaven niet van hun rijkdom maar van hun armoede. Breed hadden de mensen zo kort na WO II het niet.

Aan het eind van de 'dolle dinsdag in Borne' op 3 februari gaan er 6 vrachtwagens, aldus de Bornse Courant (in het artikel van Stevine Groenen wordt 4 genoemd) met goederen naar Rotterdam. In Spin Span zijn het er 6. Vijf met opgehaalde goederen, de zesde is weer beladen met lakens van N.V. Spanjaard.

Enkele andere acties.

De N.V. Draadindustrie Jonge Poerink is goed voor opklap- en divanbedden, respectievelijk 6 en 74 stuks. Deze vallen niet onder de ophaalactie maar zijn rechtstreeks verstuurd naar het Rode Kruis in den Haag.

De firma Jac. Vromen uit Enschede benadert begin februari het gemeentebestuur twee keer om het uitgesorteerde onbruikbare goed, dus lompen, naar hen te zenden opdat zij het weer om kunnen zetten in 'nieuw' bruikbaar

materiaal. De opbrengst is voor het Rampenfonds. Zo zie je maar weer; kringloop economie was toen nog heel gewoon. Nu doen we of het iets nieuws is.

Voor de agrarische hulpactie zal ook door Bornse Boeren geleverd zijn. Helaas ontbraken de bedragen voor Borne, maar voor heel Overijssel betrof dat f 69.309,-. Het gaat dan om hooi, stro, voederbieten, granen, krachtvoer, aardappelen en ruwvoer. Burgemeester Th. Röling van (de nu voormalige) gemeente Weerselo riep in ieder geval alle boeren-organisaties uit zijn gemeente bijeen op 3 februari i.v.m. het inzamelen van hooi en ander ruwvoer, noodzakelijk door de ramp. Een afschrift ervan ging naar de burgemeester van Borne.

De allereerste schriftelijke reactie op de ramp, die ik kon traceren in het gemeente archief, kwam van kapper G.H. Vasterink (Hofstraat 6). Hij biedt al, in een brief van 1 februari, rechtstreeks aan het

N.V. DRAADINDUSTRIE JONGE POERINK	
FABRIEK VAN INDUSTRIEZEVEN, TRANSPORTBANDEN EN TECHNISCHE VEREN	
	BORNE. 12 Februari 1953 POSTBUS 4
Fabrikant TELEGRAM-ADRES: JONGEPOERINK BORNE TELEFOON K 5409 - 611 BANKIERS: E. TWENTSCHE BANK N.V. HENGEL (O) POSTREKENING 19 47 05	De Wed. Heer J.J. Hendriks Voorzitter Rode Kruis te Borne p/a Gemeente huis, <u>Borne</u>
w ref.: nze ref.: HE/TR l. Ref.: dhr. Ave oestel no.: 07 oss:	
Weledede Heer, Op 11 Februari j.l. werden door ons verzonden naar het Rode Kruis te Den Haag: Opklapbedden : 6 stuks. Divanbedden : 74 stuks. In verband met de watersnood zijn deze bedden door ons gratis ter beschikking gesteld. Waarde F 2000,--	

zijn geweest. Je had toen een vergunning nodig om een auto te bezitten. Alleen als je er een voor je werk nodig had kreeg je die toegewezen.

Als centrum voor de inzameling diende in eerste instantie het schaftlokaal van Spanjaard. In de loop van de dag bleek dat te klein en moest uitgeweken worden naar hotel Nieuwenhuis en daarna naar het St Jozefgebouw. Uit dat men twee keer moest 'verhuizen' om de giften op te slaan, blijkt dat er overvloedig is gegeven. Bij het inzamelen namen burgemeester en zijn vrouw persoonlijk deel.

Schoonmaaksters en dames van de manufacturen- en schoenenwinkels werden ingeschakeld om alle goederen te sorteren, soort bij soort. Daarna gebundeld. Onbruikbare goederen werden er uitgehaald. In het gemeentearchief is een brief van het Rode Kruis, die de goederen in Rotterdam ontving, waarin de ontvanger het keurige sorteren

G.H. Vasterink (rampen)
Barkstr. 6
Borne
telefoon 667-4540g

Borne, 1 Febr. '53.

Aan het Nationaal Rampenfonds
afd. huisvesting
Statenvaan 81
Den Haag.

Heijne Heeren!

Naar aanleiding van verschillende oproepen, deel ik u mede, dat bij mij huisvesting is voor 2 meisjes van de leeftijd 8-12 jaar. Financieel kan ik niets bieden, aangezien ik invalide ben, doch mecht ik met voorlopige onderbrenging van 2 kinderen kunnen helpen, ben ik daartoe gaarne bereid. Mijn huishouding bestaat uit 5 personen.

Mijn antwoord met belangstelling tegemoetrijnde verbleef ik,

Hoogachtend,

G.H. Vasterink

b/s. Wij zijn R.K. doch het maakt voor ons echter geen verschil, welke kinderen hiervoor in aanmerking konden komen.

vereniging in de Keizerskroon. De opbrengst is voor de ramp. Verder dat op 8 februari in alle Bornse kerken gecollecteerd is voor de ramp. De gezamenlijke opbrengst bedraagt f 4778,-.

Op 14 maart nog een 'Calimero' reactie in de Bornse Courant.

Spanjaard is gevraagd voor een radiouitzending i.v.m. de ramp op zaterdagavond. Deze gaat niet door. Die gaat nu naar Enschede zonder dat Spanjaard daarvan in kennis is gesteld. Dat moesten we achteraf lezen in de dagbladen. Niet netjes, en dat terwijl Spanjaard toch zo bekend is in Nederland. In een brief van 27 februari laat de Commissaris van de Koningin van Overijssel weten dat Nederland zo overvloedig gegeven heeft dat het Rode Kruis niet meer goederen nodig heeft en dat teveel ontvangen goederen worden doorgesluist naar charitatieve instellingen.

Bronnen:

Bornse Courant van 7-2-1953;
Gemeentearchief inzake de ramp van febr. 1953; Spin Span, personeelsorgaan van Spanjaard Borne jaargang 7 nummer 10;

Nationale Rampenfonds, aan 2 meisjes van 8 tot 12 jaar op te willen nemen in zijn gezin. Zijn gezin bestaat uit 5 personen. Financieel heeft hij het niet breed omdat hij invalide is. Hij vermeldt nog dat zij katholiek zijn, maar meisjes met een ander geloof zijn ook welkom. Een afschrift ging naar de gemeente.

De Bornse Courant van 14 februari in 'Hoe Borne reageert' deel 2 vermeldt de opvoering van 'Als de klok waarschuwt' door de katholieke toneel-

Boorn & Boerschop april 2018.

Brief G.H. Vasterink d.d. 1 februari 1953 aan het Rampenfonds; .

Brief van N.V. Draadindustrie Jonge Poerink d.d. 17 februari 1953 aan J.J.Hendriks vz. Afd. Borne van het Rode Kruis;.

Brief van het Kabinet der Koningin in de provincie Overijssel d.d. 27 februari 1953 aan het gemeentebestuur over inventariseren van opgehaalde goederen en het stoppen van verzending naar het Rode Kruis.

Met dank aan mevr. J. de Jong van het gemeentearchief.

A. Wanink	100 jaar IJscub Zenderen
H. Woolderink	Overijssels Erfgoed
B. Wolbert	Taal sociologisch onderzoek in Twente
H. Westerbeek	100 bidprentjes
J. Haak	Jaarverslag Spanjaard 1960
J. Haak	R. Hallema, jubileumuitgave 1975-2015
J. Verheul	privé-archief Zwanenhof
H. Woolderink	Koopaktes, transporten 1819-1835
H. Woolderink	Hypotheken 1815-1833
H. Woolderink	Testamenten 1811-1833
H. Woolderink	Hypotheken Borne 1811-1838
H. Woolderink	Transporten Borne 1811-1841
W.Westerbeek	NEO, 100 jaar jong
Mw. Nijhof	Map met krantenknipsels
J. Schokker	Kleine historie van Twente
J. Schokker	Sancta Maria huishoudschool
J. Schokker	Drie maandelijkse blaadjes
Fam. Wienk	Schoenendoos met bidprentjes

Schenken aan het HIP 2022

'OP ZIEN TWENTS' e-zegd en e-schreeven. - Rubriek in de Twentse taal -

Inleiding: Leo Leurink

Dat, veural oonze jonge leu, rechtervoort meender least is gin niejs. Oet de kraant en op et kiekkast-je vernem iej et meermaals. Wiej least alverdan meender beuk, kraanten en tiedschriften, en alverdan meer (korte) teksten online. Dit 'nieje leazen' is veural in zwaank oonder jongere leu. Mer doar-teagen hooldt dat 'nieje leazen' wal in dat wiej in oons laand met whatsappen, e-mailen, tweeten en googlen op't internet, meer 'least' as ooit te vuurten.

Hoo wied et gebroek van de Twentse sproake in dizze digitale tieden nog staand hooldt dat vroeg ik mij slagmoals of. Volgens de media is de andach vuur oonze moodersproake de leste joaren wal toonömmen. Oonder meer heft't theaterspöl 'Hanna van Hendrik', grootndeels op zien Twents, do-aran biejdreagen. Loaw hoppen dat't staand hooldt! Doarum goa'w, ok in dizzen Boorn en Boer-schop verdan met oonze moodersproak. Wier met 'n stukske van Johan Kwast, 'n riemsel van Siet-ze Steinvoorte oaver oonzen Boornsen Boris en tuurlijk ok 'n luk van miejzölf.

Mear ik bin toch ok beniejd hoovöl leazers van dit blad dizze rubriek nog least of könt leazen??

Woar bin iej van ?

Oons doarp Boorn en heur inwonners bint in de leste vieftig joar oardig angreuit. De inwonners nig eankel met Boornse ofstammelingen, mer vuurnaamlijk met leu van boeten Boorn. De meeste 'boetenmaarksen' hebt heur plekske vunden in

'n Stroomesch en in dizze eeuw vuural in de Boornse Moaten. Vrooger keanden de meeste Boornse leu mekaar wal bie naam. A'j 't nig heelmaal zeker wussen, dan kwam ie doar, met gebroek van biegnamen, op de hiervolgende (Boornse) wieze wal achter!

*Eers zeg iej, och iej komt mij toch zo kunnig vuur,
zo op 't allereerste oog bin ie 'n mij bekeand figuur.
Is oe moo nig van de Krea en oe vaar nig van de Strot?
Of ... van 'n Aap, nee, iej bint toch van 'n Sokkerpot?*

(Met wat Boornse biegnamen scheet ie-j der zoo mooi op lös)

*Dan zeg hee: Nee ik bin van de Plaat en mien moo is van de Haar
Iej zeit dan rap, hak't toch good zeen, iej liekt sprekkend op oe vaar.*

De leste regel van mien riemsel hierboaven dut mij deanken an Willem van Laar, alias de Pille van Laar, ofwal Koperen Ko e-neumd (zee foto). Hee was tot kot an de joaren neengtig nen bekeanden Almelsen straatmuzikant. Ok kwam Willem wal es hier in Boorn. Hee dreunk geern nen borrel of 'n pilsje en doarnoa nog wal 'n paar. Zoas nen auto op benzine löp zoo leup de Pille vuurnaamlijk op alcohol. Hee missen hoast alle taanden, dus last van zere taanden harre nich. Hee kon eankel dree leedjes spöln. Mer dat löt nich hen, dat hee het op nen komische wieze brach. Der is zölfs nog nen film oaver Ko maakt, woar hee zölf ok promineant in met hef doen.

'De Pille' kwam in 1993 oet de tied. Een joar of wat later is de Stichting Koperen Ko opricht um geald bie mekaar te gadderen vuur 'n woar monument. Het beeld kwam der, maakt duur Marja van Elsborg. Het besteet oet 'n betonblok en 'n laank stuk iezer, woaran kleane bellen hungen (zee foto hie-roonder). Het is alzoo ne al te niemoodsen ofbeelding van Ko worden. Doar köj em, op zien heanigst oet-drukt, nig recht good van wier kennen.

Doo het keunstweark officieel worden onthuld sprak de zön van Willem van Laar de volgende ludieke weurde: "Het is sprekkend mien vaar"!

Leo Leurink

- Rubriek in de Twentse taal -

Ne Dropping

De Zeanderse iesklup hef vuur eure leden 'n moal wat aans as nen schaatswedstried op tow 'e zat. Der steet ne dropping op 't program. Vuurof anmelden a'j der an met wilt doen. Natuurlijk, as der wat te doen is bin ik van de petiej. 't Is achter in de hearfs en doonkere moan, dus good weer der vuur. Ne vrachwagen van 'n Boerenbond steet al te wochen.

Zoonder steul of baanken, wiej möt boek an boek stoan. In dee dage kon dat nog. Joa, eagenlijk kan't nich, mear as der nich te harre wördt 'e jach en wiej stil bint möt 't mear können. Geit van 't Strik brech oons vot. 'n Sekretaris Johan van der Riet veurt met ziene luxe waage achter oons an.

Noa wat omzwearvingen wörre wiej woareargens in 't millen van weet ik völ, lös 'e loaten. Achterof blik 't in Wierdenseveld te wean, dat vuur 'n deel op de schup lig. "Dee kniepkat, inleaweren!" le könt gin haand vuur ogen zeen. Ik bin 'e koppeld an enen Arnold Greven oet Hengel. Kennen doo 'k 'm nich, mear dat döt der ok nich too. Wiej möt zo rap meugelijk eargens bie 'café Braakman' zeen te kommen.

Wiej, jonge kearls van vuur in de twintig, zet voort de sökke der in. 't Sprek da'w vuur de prieze goat. Zo weg en wier stuit wiej op 'n stuk war kiepkurkes. Op 'n kruuspeunt van nieje zaandwege stop wiej. Woar zit wiej toch, wat vun ne kaant mö'w oet? Rechts, heel in de wieden zee'w lechjes bewegen. "Stil.....", wiej deankt dat 't nen trein is. "Woar zol den hen goan?" Dan mear rechsof, doar zal de bewoonde wereld wal wean. Oeteandelijk kom wiej bie 'n hoes waar lech braandt. Wiej klopt an. "Café Braakman? Mear dan bin ieleu kats verkeerd". "Dat café lig steal de aandere kaant oet. le zit hier kot an de weg dee van Wierden op Nijverdal an löp. Ieleu möt wierum op dat kruuspeunt an en dan alverdan rechoet. Biej ne möl mö'j mear ees wier vroagen". Doar geet oonze pries. Nog meer ees nen trad der bie op.

Arnold löp in gewone kleer en hef 'n weenterjas der bie an. Ik loop in 'n soort trainingspak en op sport-schone, dat schealt. Arnold doot miej den jas mear, dan kö'j 'n luk better oet de veut", en zo giespel wiej verdan. Wiej zweet as otters. Iets of wat bi'w al an 't duuster 'e weand. Ineens 'n lawaai; "Wat is dat

dan?" Twee doonkere peerde in ne weare bint van oons 'e schrokken, howt met de achterbene tegen 'n hek an en galoppeert al wat 't halen kan vot. En verdan geet 't duur 't mulle zaand.

Noa verloop van tied kom wiej bie ne möl. "Wiej zit good!" Alns is der duuster. Biej 't hoes der nöast maak wiej gewag. Ne hoond blekt en doar geet ne duur lös. "Joa, Café Braakman, dan mö'j dee kaant oet, mear ieleu bint der nog lange nich". "Mooi, bedankt!" Nog preberen te redden wat der te redden vaalt. Wiej hebt gin nen dreugen droad meer an de hoed. Noa 'n zetje: "Woarachtig, hier! Café Braakman". Der braandt lech binnen, mear boeten is ginnne meanske te bekennen. Zö'w nog op tied wean? Wiej noar binnen.

"Zo, zo, dat is vlot. Wo'j oeleu soms ok eers 'n luk wasken?" As der toch gin een is möt dat wal können. "Hè, hè, doar knapt 'n meanske van op". Eers ne kom koffie en 'n fleske fris, doar bi'w ok wal an too. Wiej wocht, wocht en wocht, mear alns blif in röste. Pas noa 'n dik dreekwatteer striekt der 'n paar köppelkes daal. Zie kiek vrömd op, deankt de eerste te wean, mear kriegt 't lid op 'n neuze. En zo klöttert 't verdan.

Hoo besteet 't, wiej eerst steal de verkeerde kaant oet en toch nog met groten oawermach ankommen. Tegen twaalfen möt 't bestuur nog lös met 'n auto. Veer man zit in 'n café in Wierden, dee veunden 't wal good en dan he'j 'n probleem. 't Is kot an een uur. "Jongs, stil!" De priesoetreiking. Alman krig ne kleanigheid vuur de möaitte. Oonder applaus is doarnoa de buurt an de tweede en dearde priesleu. "En dan noe de eerste pries. Dee is vuur 't koppel Arnold Greven en Johan Kwast". Wiej sloat zowat achteroawer van wa'w te zeen kriegt. Ze oawerhaandigt oons nen vetten hazen en nich zo nen kleanen, 's moargens nog 'e schotten.

Oons in 't zweet lopen hef zich 'e loond. "k Weet der een den em kloar kan maken," zeg ik. "Mooi, dan zee ik oe oawer 'n dag of wat wal langs kommen". Ik weark in de zaak van Redemeijer an 'n Emmaweg". Elks een halven vetten hazen; wat he'w der 'n bes moal an.

Johan Kwast

- Rubriek in de twentse taal -

Oonzen Boris

Het opgreaven van gloepens grote butte van nen langheurigen mammoet in 1996 bie de Boornse bek, dèn in wied vergangen tieden roondum Boorn zwörf, hef leid tot 'n woar staandbeeld. Het keunstweark, 'de Boris van Borne', köj zeen in 'n Scholtenshof, nōast oons gemeentehoes.

Kottens mos Boris wörden 'reanimeerd' um em op de been te hoolden. Boris was, zoo as ik 't bekiek,

toch al nig al te froai.

Het beest hef gen oogn in zien'n knoestigen kop (?) en hef nogal rare slagtaande. Ok noa dizze leste operatie is Boris der wis nig schierder op wörden. Met ne slim glimmende drietkleur spegelt Boris zich noe as nen köttel in de moaneschien.

Sietze Steinvooorte oet Almelo, hee was veertig joar schoolmeester in Delden, hef oaver oonzen Boris 'n ludiek riemsel maakt.

Leo Leurink

'n Boornsen Bul Boris

Tiendoezend joar teruw was 't in Boorn nog venienig koald. De leu harren gen verwarming, zee stokkerden met hoalt. Alman har nen boontjas, dat kon der wal bie deur. Joa, Greenpeace schooierde in Twente nog nig langs de deur

De vrouwleu moggen der wean, heulden de haand op de knip. Niks gen Max Factor, geels gen rood op de lip. De kearls stunnen alderbarstens steavig op de been. Mossen zee der een half stoan, dan was der geneen.

Alman hef hölpen met timmeren van ear stee. Den was bouwd van eeken, ok 't huuske of de plee. De kökken was op de del, dat was dow bie de tied. A'j wollen doesen was de vrouw 'n emmer kwiet.

Te hoop atten zee plezeerig oet nen groten Keulsen pot. Op 'n leefsten 'n karbonaadje met 'n zeut stukske bot. 's Aovonds, noa de ofwas, was der 'n fleske Grolsch. Mer nicht veur de oalden, dee harren lever Bol'.

In 't brook warren mammoeten an 't weaden bie de lee. Klean warren zee nig. Bo wisse nich ! Oh nee ! Boris was 'n grötsten, oh jongs wat 'n deer. Hee dekken 'n kudde wiefkes en dat met völ plezear.

't Was op nen zoelen aovend in de schone moand van mei. Doezenen bloomen bleuiden bie Boris in de wei. Hee wol alleen noar ber en nig eerst in bad. Boris zag gen bleumke, hee was de vrouwleu zat.

Dat wier op hoes op an, hee straampelden langs de lee. Was neargens op verdach en plearen noar benee. Hee spalterde in 't water. Wat har hee toch 'n spiet. Bie de lee in Boorn kwam Boris oet de tied.

Zoas de leu ok zegt koomp ok in dit verhaal, veur alman den 't wil heuren an 't leste de moraal: Waard oe veur water, ok al köj good zwemmen, En wil ie nig luustern, dan zöl ie 't wal vernemmen.

En ... Boris is vuur aait oet de tied. Mer in Eanske wilt zee um nig meer kwiet.

Sietze Steinvooorte

De mammoet oet vergangen tieden

Staandbeeld 'Boornse Boris' noa de operatie.

De butte van Boris oet Boorn in de Museumfabriek in Eanske.

- Rubriek in de twentse taal -**LIMMERICKS** oet mienen dikken doem**Steunkousen !**

'n Aarmeudig birrewiefke oet Bommelskous
schreef um steun nen breek noar de Paus.
De hölp van de Paus bleek 'n misverstaand;
met steunkouzen was zee nig oet 'n braand.
'n Paus kreeg van heur alzoö gin applaus!

De boer is de klos !

Ne grooten veeboer oet Kallenkote
hef vee, dat tevölle stikstof oetstootte.
Van de regering kreege de wacht annezegd,
mear dat veendt den boer geels nig terecht.
Zoo geet mien bedrijf mooi noar de klote!

Kolder in de kop !

Nen peerdekearl oet'n Noordoostpolder
kreeg in zien heufd last van de kolder.
Ziene vrouw klaagde steen en been
en zea: 'Goat rap noar Kolderveen'.
Alzoö vertrök hee holderdebolder !

KOLDERVEEN

Jachtlust
HOTEL & RESTAURANT

Weerselosestraat 306 | 7626 LJ Hertme | T 074 266 16 65

Veertig jaar Wereldwinkel (2)

Henk Kraaijenbrink

Dit jaar heeft Borne al 40 jaar een wereldwinkel. Een winkel gedreven door vrijwilligers.

In drie artikelen zal op de geschiedenis ingegaan worden.

Van rietsuiker naar zuivere koffie, het traject tot het ontstaan.

De roerige jaren van 1982 t/m 1985.

In rustiger vaarwater.¹⁾

In 'Boorn & Boerschop' van augustus 2022 verscheen artikel één over de STOS als voorloper van de huidige wereldwinkel die in 1982 van start ging. Deze gaat over de hectische periode 1982-1985 van de wereldwinkel. Er is zoveel stof dat in 2023 nog een artikel zal verschijnen over de Wereldwinkel Borne in rustiger vaarwater.

De roerige jaren van 1982 t/m 1985.

De aanleiding.

Jaarlijks kent de rooms-katholieke kerk een vastenactie sinds 1961. Het is een tijd van bezinning en solidariteit. Ook wordt er gebeden voor kleine projecten in ontwikkelingslanden, gefinancierd door ingezamelde giften. De Bornse Theresiaparochie organiseerde in het kader van bezinning in 1982 en in samenwerking met de STOS²⁾ een koffieactie. Het ging om zogenaamde 'zuivere koffie', koffie die rechtstreeks van boeren uit ontwikkelingslanden werd betrokken om zo de winsten van de tussenhandel te voorkomen. Met behulp van de STOS³⁾ breidde de actie zich uit in heel Borne. Uiteraard is de naam ook een knipoog naar het gezegde: 'Dit is geen zuivere koffie' of wel, dit deugt niet. De actie werd zo'n succes dat de actiefste deelnemers ervan een 'stuurgroep koffie' vormden om na te gaan of er een definitieve vestiging van een wereldwinkel mogelijk was.

Op 20 mei 1981 komt die groep van 5 enthousiaste mensen bijeen om een grotere bijeenkomst voor te bereiden. Er komen allerlei thema's aan de orde over grootverbruikers, locatie voor een pand etc..

Op 6 juli 1981 komt die grotere groep bijeen in 't SKUW⁴⁾, het voormalige St. Josephgebouw aan de Ennekerdijk, gebouwd in 1904, toen de RK werkliedenvereniging St. Joseph het in gebruik nam. Later, na gebruik door 't SKUW, zal beeldhouwer Ruurd Hallema er zijn intrek in nemen. Ook was het nog een poos koffiehuis voor Turkse gastarbeiders (zo werden buitenlandse werknemers toen genoemd. Gasten worden geacht weer te vertrekken) die in de jaren '60 gehuisvest waren in barakken achter de lagere (nu basis) school aan de Bleek.

Op de vergadering van 6 juli '81 zijn ook vertegenwoordigers van de wereldwinkels uit Wierden en Hengelo aanwezig alsmede de heer Posthuma van de Landelijke Vereniging Wereldwinkels. Deze laatste is ontstaan in 1960 op initiatief van de landelijke bekende pater Jelsma (van de pleinpreken in 's Gravenhage), de X-Y beweging

en de NOVIB. Als Borne een wereldwinkel begint zal zij onder gewest 2 (Gelderland en Overijssel) vallen. Daar zijn in 1981 al 18 wereldwinkels.

Er wordt driftig gebrainstormd, over de informatie die door de gasten is verstrekt. Wat zijn de mogelijkheden voor een locatie, subsidie, soorten acties en informatievoorziening aan de Bornse bevolking? In het verslag wordt gewag gemaakt van ruim 40 belangstellenden waaronder de heer Omtzigt, werkzaam bij de Zwanenhof en vader van het huidige Kamerlid Pieter Omtzigt. Verder de heer Calis, kok bij de school van paters Maristen (nu AZC), die kooklessen in de Bijenkorf verzorgde voor mannen. Ook de familie Vos, waarvan de man werkzaam in bij de Volkshogeschool 'Het Witte Huis' (nu van Avelijn), is belangstellend. Uit de aanwezigen wordt een kerngroep gevormd.

De kerngroep van 8 man/vrouw vergadert op 15 juli bij de familie Menheere (Wim Menheere is bestuurslid v.d. STOS). Op die vergadering wordt een huisvestingsgroep (locatie en contact met B & W), inrichtingsgroep (inventaris, inrichting en subsidieaanvraag bij fondsen) gevormd. Ook komt er iemand die vrijwilligers zoekt om de winkel te 'bemannen en bevrouwen'. 'Bemannen' alleen mag niet meer. Bemensen is nog niet uitgevonden. Dat dekt immers alles, ook, met de wetenschap van nu, de lhbt+ gemeenschap.

Op 17 augustus komt de groep weer bijeen. Er zijn nog niet veel vorderingen gemaakt. Burgemeester Hehenkamp stelt dat de groep in een brief aan B & W om medewerking voor een locatie moet vragen en geeft enkele suggesties.

Verder wordt geconstateerd dat, na aanvankelijk succes, de verkoop van 'zuivere koffie' op de markt terug loopt. Verkoop aan particulieren handhaaft zich en grootgebruik bij instellingen is nog geen succes. Maar men zet door. De koffie is dan nog bij ca. 20 particuliere adressen te kopen.

In oktober 1981 gaat er een brief uit van de STOS aan belangstellenden over de stand van zaken over de oprichting van de wereldwinkel. Er blijken 16 mensen bereid te zijn de wereldwinkel te bemensen. Op het STOS papier vinden we ook een eerste begroting van ruim f 13.000,-. De winkel mikt op

koffie, thee, jam, honing e.d. en op kunstnijverheidsproducten, te betrekken van de Stichting Ideeële Import en de Landelijke Vereniging Wereldwinkels.

Uit de startblokken

Er zijn 2 'stichtingsdata', misschien 3. Dat zal niet veel voorkomen. De winkel van de vereniging Wereldwinkel Borne (voortaan WW) werd op 13 januari 1982 geopend, maar die rechtspersoon bestond toen formeel nog niet. Juridisch verkeerde de winkel in een vacuüm. De oprichtingsdatum van de Vereniging Wereldwinkel Borne, die dus de winkel exploiteerde, was op 3 mei 1982. Maar je moet ook nog naar de notaris om alles van een juridisch sausje te voorzien. Dat deed het bestuur, dat op 3 mei was benoemd, op 17 juni 1982.

De ontstaansgeschiedenis wordt aardig geïllustreerd in het verslag van de oprichtingsvergadering op prachtig oranje papier gestencild:

"Jan (Bovenmars) vertelt dat er vorig jaar vanuit de STOS) meegewerkt is aan de vastenactie (toen nog met een k) .De vastenactie had toen tot doel het steunen van boeren-coöperaties. De STOS deed dat niet alleen binnen de Rooms-katholieke kerk, maar probeerde de hele Bornse bevolking hierbij te betrekken. De koffie van de boeren-coöperaties werd op de markt verkocht. Dit alles sloeg erg aan, ook nog na Pasen (toen de einddatum van de vastenactie, nu gaat het het hele jaar door). Toen is het idee geboren om een wereldwinkel te beginnen. Met de vrijwilligers die zich voor de wereldwinkel beschikbaar stelden is toen v.a. juli 1981 regelmatig vergaderd. De gemeente stelde het pand (nr. 16) in de Hofstraat beschikbaar waar we vanaf 13 januari 1982 gestart zijn met deze groep."

Opening Wereldwinkel Hofstraat 16

Overigens had m.i. de gemeente daar zelf ook belang bij. In die tijd was kraken van leegstaande panden aan de orde van de dag. En, als krakers zich eenmaal gevestigd hadden, waren ze wettelijk redelijk beschermd. De anti-kraakwet bestond nog niet. Zo werd ook de villa Meijling (nu een Welstee

zorgvilla) op de hoek van de Europastraat en de Stationsstraat om die reden van tijdelijke bewoners voorzien. Als raadslid stemde ik er zelf voor.

In de oprichtingsvergadering van 22 leden werden als bestuurders benoemd:

Jan Bovenmars (vz.); Fiene Quak-van der Meij (secre.); Herman Jansen (penningm.). Als algemene bestuursleden werden benoemd: Angela Blom; Hanneke Romeyn; Fred Heyerman en Gerrit ten Bloemendaal.

In de statuten wordt ook vermeld dat de STOS met 2 bestuursleden vertegenwoordigd zal zijn. Harmen Govaert en Wim Menheere stellen zich daarvoor kandidaat, onder voorbehoud van goedkeuring van het STOS-bestuur.

Bestuur wereldwinkel 1982

In de maanden tussen de winkelopening en de oprichtingsvergadering werden er al een school bezocht en is er een verzoek van de wijkvereniging Refined binnengekomen hun 1^e jaarfeest op te luisteren.

Er is ook een dreigend bericht. Tandarts Leussink, die bij het winkelpand Hofstraat 16 nog een deel huurde, heeft zijn nieuwe praktijk bijna klaar. Daarom wil de gemeente het pand, vrij van huur, per 1-1-1983 verkopen. De jonge vereniging moet dus op stel en sprong op zoek naar een nieuwe locatie.

Al voor de vereniging is opgericht ligt er al een 'boze brief' van B & W op het bureau van de secretaris van de WW, gedateerd 24 maart, n.a.v. een brief op 11-1-1982 van de WW. Het college spreekt uit dat de opmerking: dat het (voorlopig)bestuur haar verwondering uitspreekt over *'de rol van de vertegenwoordigers van het college'* volstrekt onaanvaardbaar is. Het college heeft immers al in een vroeg stadium laten weten dat zij het pand Hofstraat 16 z.s.m. vrij van huur wil verkopen. Na de inspanning om van het pand, met veel vrijwilligers en kosten een geschikte winkel te maken, dit mogelijk nog geen 2 jaar gebruikt kan worden kwam, zeer begrijpelijk, toch als een onaangename verrassing.

De vraag doet zich voor waarom de STOS zelf geen winkel ging beheren. Daarover is correspondentie. Deze optie is onderzocht door het STOS bestuur.

Die kwam tot de conclusie dat de bestuursleden dat risico, zonder financiële achtervang, niet konden lopen. Het voordeel van een vereniging met leden en donateurs maakt het draagvlak groter⁵⁾. Overigens waren er in Nederland wel wereldwinkels gerund door een stichting.

1982–1985: labiele huisvesting.

Het was pionieren in het begin, alles moest geleerd worden. Zo bleek bij het eerste financiële jaarverslag dat de zaak financieel niet sluitend te krijgen was. De conclusie was dat het vermoedelijke lag aan de koffieproeverij. Daarbij konden klanten de koffie ter plekke proeven en moest het verbruik van het aantal pakken natuurlijk wel exact worden bijgehouden. Dat was niet het geval.

In het gedenkschrift 25 jaar wereldwinkel 1982–2007 schrijft mevrouw Angela Blom-Vogelzang (medewerkster van het eerste uur) :

‘Verder (bij de inrichting van het pand) moesten we maar zien dat we aan geld kwamen. Er werd aan instellingen en particulieren gevraagd om geld te lenen. Dat resulteerde in een schuld van f 20.000. Er moest zuinig worden omgegaan met de centjes. Mijn motto was dan ook: ‘Geen kwartje als je het ook met een dubbeltje kan doen’. We hadden een fijne groep mensen, ieder kwam vanuit een eigen motief, kerkelijk, niet kerkelijk en politiek veelkleurig. Maar we hadden één doel: Verbetering van de situatie van de mensen in de derde wereld.’ En verderop: “ Als ik nu (2007) terugkijk en denk aan het kraampje op de markt en zie wat een mooie winkel er nu is en de vele vrijwilligers die er zich voor inzetten, ben ik toch wel heel trots en dankbaar dat dit gelukt is.’

Er was dus de continue zorg of men wel in het pand Hofstraat 16 kon blijven. Het was ‘om niet’ ter beschikking gesteld maar met de clausule dat de Wereldwinkel Borne, bij verkoop door de gemeente aan derden, het pand binnen 3 maand ontruimd moest hebben. Het lijkt mij een soort doodvonnis, wachtend op die uitvoering. Zo’n gebruiks-overeenkomst betekent immers dat er geen rechtsbescherming was op het gestelde in de gebruikersakte (3 maanden) na. Concreet betekende dat men in 3 maanden het volgende zou moeten realiseren:

- een nieuwe locatie vinden;
- de huur/koop juridisch regelen;
- het nieuwe pand geschikt maken
- verhuizen.

En, als a t/m d niet lukt, moet men ruimte vinden om de winkelvoorraad tijdelijk op te slaan.

Een bijna onmogelijke taak. De huisvesting was dan ook een voortdurende zorg voor het bestuur. Zeker toen begin 1984 bekend werd, dat het pand verkocht zou worden.

Winkel en clubhuis voor derden ?

Dus neemt het bestuur van de WW het initiatief te

onderzoeken of het zelf het pand kan kopen en vraagt om een gesprek met B & W over hun mogelijkheden. Uit een eerder oriënterend gesprek op 5 maart 1984 met burgemeester Hehenkamp was al bekend dat het pand voor f 75.000 in de boeken stond.

Het bestuur van de WW schrijft aan B & W en de raad:

‘Deze onzekerheid (dat de WW bij verkoop het pand moet verlaten) komt voort uit het gegeven dat het pand Hofstraat 16 reeds geruime tijd te koop aangeboden staat. Een eventuele verkoop zal betekenen dat wij uit het pand moeten en iets anders moeten zoeken. Dat zal waarschijnlijk niet meevallen.

Het bestuur van de wereldwinkel onderzoekt daarom de mogelijkheid het pand te laten kopen door een nog op te richten stichting. Deze stichting zal het pand gaan beheren en verhuren aan de wereldwinkel, het vrouwenontmoetingscentrum en eventuele andere, op non-profit basis werkende, groeperingen die van het pand gebruik willen maken. De belangrijkste vraag bij dit onderzoek is: Hoeveel vraagt de gemeente Borne voor dit pand?’

Over de prijs, boekwaarde f 75.000, kon onderhandeld worden, zo bleek al uit het gesprek op 5 maart.

De prijs van f 75.000 is echter onhaalbaar voor de WW. Als het bouwkundig rapport over achterstallig onderhoud bekend is, wil de het bestuur van de WW met B & W verder onderhandelen. Dat rapport liet op zich wachten (en is er nooit gekomen, althans er was door mij geen informatie over te vinden). Een antwoord op de vraag over prijs die de WW aan de gemeente stelde, is evenmin een antwoord gekomen.

Alle hens aan dek.

Op 8 november '84 zijn er 2 andere gegadigden zo bleek uit een gesprek met burgemeester Hehenkamp en de heer van Uden met het bestuur van de WW. Dit leidt tot een brief, ook op 8 november, aan B & W en de gemeenteraad met een bod van f 50.000 onder voorbehoud van instemming van de ledenvergadering. Het bestuur van WW doet een dringend beroep op de leden voor steun. Na de ledenvergadering wordt op 10 december 1984 in een brief aan B & W en de gemeenteraad, het voorstel van f 50.000 herhaald. Het is voorzien van een aantrekkelijke clausule. Om speculatie met het pand te voorkomen wil de WW in de koopovereenkomst toevoegen dat de gemeente het pand ‘om niet’ zal terug krijgen bij de opheffing van de WW. De brief kwam ruim op tijd voor de raadsvergadering van 20 december 1984 waar het besluit van de verkoop zou vallen. Er komt geen antwoord op. Inmiddels heeft B & W besloten en wordt bekend dat het pand gegund zal worden aan de hoogste bieder.

Er wordt een handtekeningenactie op touw gezet.

Ook veel organisaties, regionaal en plaatselijk, worden benaderd om een adhesie-brief te schrijven en te pleiten voor behoud van de huisvesting van de WW.

Ik kwam o.a. brieven tegen van: De Beweging tot de Ander; Zusters van Schijndel (ook wel Zusters van Liefde genoemd); Karmelgroep Twente; Bedrijfspastoraat Hengelo; Pastoraal Centrum de Zwanenhof; Stichting het Grondelhuis; het bestuur van de Theresiaparochie en de Kontaktgroep Bornse Missionarissen. Overwegend Rooms-katholieke organisaties. Hopelijk zou dat het CDA, toen verreweg de grootste fractie, vermurwen.

Feitelijk is het bod van WW, inclusief de teruggeef clause, een bod van minimaal f 125.000 (boekwaarde en verkoopprijs) als de WW in het jaar 1985 zou worden opgeheven.

Reuring in de raadszaal.

Voordat de raadsvergadering in het gemeentehuis Villa Elisabeth (nu het restaurant Dorset) van 20 dec. 1984 begon, overhandigde Jan Bovenmars, voorzitter van de WW, aan de burgemeester ca. 1000 handtekeningen die voor behoud van de WW en het VOC⁶⁾ pleiten. Op de publieke tribune zitten tal van demonstranten voorzien van borden. Met een bord met de tekst: 'Wij worden op straat gezet, opdat de gemeente er rijker van wordt' pleiten wereldwinkel en VOC voor behoud van het pand Hofstraat 16.

Bij het agenda punt 'verkoop pand Hofstraat' leek

het spannend te worden. Wat zou het CDA doen bij zoveel adhesie uit het dorp en regio van tal van Rooms-Katholieke organisaties? Vooral het raadslid Albert Storm sloot in zijn betoog aan bij deze adhesiebetuigingen. D'66 raadslid A. Eisner (Fred) kwam met het meest relevante zakelijke argument. Hij pleitte, net als ondergetekende, voor uitstel: *'Uitstel is nodig omdat niet alle informatie boven tafel is gekomen'*⁷⁾ (citaat Twentse Courant 21-12-1984). Doelde hij daarbij op het bod, onbekend bij de raad, van de WW van 10 december? Had hij informatie uit derde hand, bijv. van een D'66 goedgezinde ambtenaar? Hoe kom je anders aan zo'n opmerking? Achteraf, na 40 jaar, bleek hij gelijk te hebben. Maar het meest waarschijnlijk doelt hij op

de WW brief van 18 december, die wel bij de ingekomen stukken zat. De brief waarop Eisner waarschijnlijk doelt begint met de zin: *"In de brief van 10 december 1984 spraken wij (bestuur WW) de vrees uit dat wij het pand Hofstraat 16 zouden verliezen"*. M.a.w. het was bekend dat er nog een brief was die de raad niet is toegezonden, zij staat niet in de lijst van ingekomen stukken die bij de agenda voor de raadsvergadering zat. Dat deze brief werd achtergehouden blijkt verderop.

Aertssen (CDA) en de VVD woordvoerder bleven onverbiddelijke het college steunen om het pand aan Boensma voor f 80.000 te verkopen.

Burgemeester Hehenkamp belooft uit *'morele overwegingen'* dat hij de WW en de VOC zou helpen bij het vinden van een nieuwe huisvesting. Interessant is zijn opmerking (Twentse Courant op 21-12-1984): *'De onderhandelingen zijn in alle integriteit gevoerd en de WW zou in exploitatiemoeilijkheden komen wanneer de vereniging meer dan f 55.000 zou betalen (Hoe zou Hehenkamp dat kunnen weten?) voor het pand'*. Is het achterhouden van informatie integer? Want dat was precies wat er gebeurde. Het bestuur van de WW dacht er wel zo over. In de brandbrief van 18 dec. '84 en verwijzend naar de brief van 10 dec. schrijft zij: *'Naar nu achteraf blijkt zijn wij te goed van vertrouwen geweest. We hoorden nooit meer iets (na het gesprek in mei). U begrijpt dat zo'n procedurele afhandeling ons teleur stelt, het vertrouwen in het college wordt zo ondermijnd.'* Kennelijk had men, voor het raadsdebat al, weinig vertrouwen in de afloop.

De verkoop aan auto-onderdelenhandelaar Boensma, die de hoogst bieder bleek met een bod van f 80.000, ging dus door. De tegenstanders van de verkoop aan Boensma kwamen ook niet op het 'zakelijke argument' dat het bod van de WW, met teruggave van het pand 'om niet na opheffing van de WW', wel zeer gunstig voor de gemeente was. Het bod was de raad, zoals vermeld, onbekend! Na stemming (11 stemmen voor [CDA en VVD], 6 stemmen tegen [PvdA; PPR en D'66], ging de raad akkoord met de verkoop aan Boensma.

Nu bezien is het een besluit dat m.i. tegen het eigen gemeentebestuur inging. Het pand werd gegund aan de hoogste bieder maar wel voor het snelle gewin. Het bod van de WW was immers, met de kennis van nu, met een potentie van f 125.000 (f 50.000 + f 75.000) minstens zo goed. Dat als de WW, na bijv. een jaar, opgeheven zou worden.

Enigszins begrijpelijk was het raadsbesluit wel, want het waren barre tijden voor gemeentebesturen met grote bezuinigingen. De gemeente dreigde een artikel 12⁸⁾ gemeente te worden aldus de oud gemeentesecretaris B. Hoitink in zijn mededeling op 23-9-2022 toen ik hem daarover bezocht. Borne moest dus op de kleintjes letten.

Een andere kant is er ook. Burgemeester

Hehenkamp, die midden jaren '70 benoemd werd, liet zich, niet wetende wie zijn buurman was, bij de uitslagen van de raadsverkiezingen ontvallen dat de PvdA *'gelukkig buiten het college gehouden kon worden'*. Die buurman was de zoon van het toen net herkozen P v/d A raadslid Brink. Kennelijk was Hehenkamp geen vriend van links. De acties van de WW waren wel overwegend links georiënteerd.

De communicatie vanuit het College van B & W, of Hehenkamp, verdient, hoe dan ook, geen schoonheidsprijs. Ze lieten een mooie kans liggen op een gesprek met het bestuur van de WW n.a.v. hun aantrekkelijke bod. Maar ja als je zelfs als burgemeester in de B & W vergaderingen informatie achterhoudt?

Als doekje voor het bloeden diende het CDA, bij het raadsbesluit, nog een motie in die B & W opriep behulpzaam te zijn bij het zoeken van een nieuw pand voor de WW. Deze werd met algemene stemmen aangenomen. Hehenkamp had dat al beloofd.

Vals spel?

Een klein onderzoek achteraf leert mij dat het pand Hofstraat 16, nu goed onderhouden, € 245.000 waard zou zijn. Vertaald naar guldens dus f 539.000. Dat is een aardig spaarpotje. Achteraf beschouwd kan men stellen dat er, uitgaande van het gemeentebestuur, 'de hoogste bieder', het pand niet kon/mocht kopen.

Dit bod is, zoals al vermeld, niet ter sprake geweest in de raadsvergadering van 20 december 1984.

Hoe kan dat, wat is de reden? Daartoe zijn door mij recent de agenda's van B & W en de gemeenteraad opgevraagd en bekeken.

Op de raadsagenda van 20 december '84 staan wel veel brieven met adhesiebetuigingen aan de WW die op 18 december verstuurd zijn, inclusief de laatste brandbrief op 18 dec. van het bestuur van de WW. De nummers van deze brieven zijn alle hoger dan 5300. Wat ontbreekt is de brief van de wereldwinkel die op 10 december 1984 is verzonden. Deze is binnengekomen en heeft het nummer 5202 en is niet alleen aan B & W gericht maar ook aan de raad. Ze komt echter niet ter sprake in de B & W vergaderingen van 11 en 18 december en ook niet in de raadsvergadering op 20 december. Per ongeluk? Zeker niet, want ze duikt op in de B & W vergadering van 27 december 1984, dus na de verkoop van Hofstraat 16 aan Boensma. Dan met de opmerking *'voor kennisgeving aangenomen'*. Op basis van het ingekomen nummer 5202 is te concluderen dat deze is achtergehouden door voorzitter Hehenkamp bij de B & W vergaderingen en niet per ongeluk. Want na 27 dec. 1984 is de brief ook niet meer bij de raad terecht gekomen. Dat bleek uit mijn onderzoek van de raadsagenda's van januari t/m maart 1985.

De gemeenteraad is dus misleid. Het bod van de

Wereldwinkel Borne mocht geen rol spelen in het cruciale debat over de verkoop van Hofstraat 16. Er is vals gespeeld.

Ik heb oud-wethouder Wim Smies van de PvdA hierover gesproken. Hij kon zich, begrijpelijk, deze zaak niet exact herinneren. Wel deelde Smies mij mee dat het in het college, met de conservatieve CDA'er mevrouw Pieterse, de eveneens conservatieve VVD'er van den Akker en burgemeester Hehenkamp (CDA), die ook niet veel op had met links, voor hem soms lastig manoeuvreren was. Iets wat oud gemeentesecretaris B. Hoitink mij bevestigde. Overigens stemde Smies in het college tegen de verkoop aan Boensma. Hij vond de auto-onderdelenhandel geen verrijking voor het dorp.

In een democratie is het essentieel dat er een openbaar debat plaats vindt op grond van alle informatie. Bij een gemeente behoort dat te geschieden door de raad. Dit zou tot een bij B & W, in het onderhavige geval, tot een hen onwelgevallig resultaat kunnen leiden. Juist dat moest, in de ogen van de portefeuillehouder (in dit geval burgemeester Hehenkamp, nota bene meester in de rechten), voorkomen worden. Derhalve mocht het gunstige bod van de Wereldwinkel Borne niet aan de raad bekend gemaakt worden. Dus kwam dat bod pas na het debat in de raad bij de vergadering van het college van B & W op 27 dec. aan de orde.

'Wat niet weet wat niet deert' zal Hehenkamp gedacht hebben. Daarin had hij gelijk. Maar, zoals als altijd, 'al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel', zelfs na 38 jaar.

Tot slot. Uit de handelwijze in januari 1985 en daarna kon niet worden opgemaakt dat het college veel werk heeft gemaakt met het zoeken naar een nieuwe huisvesting.

Dit ondanks het verzoek dat het bestuur van de WW op 6 jan. 1985 aan de raad stuurde. Waar eerder de brieven steeds gericht waren aan B & W en de raad wordt B & W nu niet in de aanhef van de brief genoemd. Dit wekt de suggestie dat men kwaad was.

Het college van B & W zegt in haar formele brief van 22 jan. 1985 wel toe om in overleg te gaan met de WW. Op 6 februari, na de raadsvergadering, volgt nog een iets vriendelijker getoonzette brief voor een gesprek op 8 februari. Wel met de hint zelf op onderzoek uit te gaan. In het archief van de WW, dat mij ten dienste stond, blijkt echter uit niets dat het enig resultaat heeft opgeleverd.

Toch een nieuw pand.

Het zelf zoeken levert wel wat op. In een vertrouwelijk schrijven aan het bestuur van de WW in voorjaar 1985 kom ik de suggestie tegen om het gesprek aan te gaan met mevr. M. Hofstee de eigenaresse van het pand de Grotestraat 243/245 (afgebroken, nu 't Hoogeveld [hoek Grotestraat/Klippenweg]) dat gehuurd wordt door drogisterij

Liedenbaum (nu het huis '1940 de Vijzel 2005' aan de Grotestraat).

Deze heeft slechts een klein deel nodig. de rest zou

In deel 3 zal uitvoerig worden ingegaan op de activiteiten die de Wereldwinkel Borne zoal ondernomen heeft.

Wereldwinkel aan de Grotestraat

Met dank aan Dini en Wim Menheere voor hun archief. Verder zijn geraadpleegd: De Twents Courant van 21-12-1984 (raadsverslag); de besluiten van het College van B & W van dec. 1984 en de besluitenlijst van de raadsvergadering van december 1984.

Met dank aan mevr. J. de Jong van het gemeentearchief.

Noten:

¹⁾Oorspronkelijk was het de bedoeling 2 artikelen te schrijven. Dit stond vermeld in 'Boorn & Boerschop' nr. 2 van 2022. Maar er was zoveel interessante informatie, inzonderheid t.a.v. de huisvesting, dat deel 2 nog gevolgd wordt

door deel 3

²⁾Stichting Ontwikkelings Samenwerking ontstaan in 1976 n.a.v. een raadsdebat in 1972,

³⁾Zie artikel in 'Boorn & Boerschop 2022 nr. 2.

⁴⁾SKUW staat voor Sociaal Kultureel Werk.

⁵⁾De STOS (stichting) wil een vereniging vanwege financieel draagvlak, dat wordt de wereldwinkel. De wereldwinkel ziet meer heil in een aparte stichting voor gebouwbeheer. Waarschijnlijk om zelf het risico niet persoonlijk te dragen.

⁶⁾VOC in 1983 opgericht, is het Vrouwen OntmoetingsCentrum 't Gangetje dat ook in het pand Hofstraat 16 haar onderkomen had. Ook de VOC moest in 1985 het pand aan de Hofstraat verlaten. Zij vindt, na verloop van tijd een tijdelijk onderkomen in de inmiddels afgebroken Bleekschool, die toen een kinderdagverblijf huisvestte. Daarna heeft men onderkomens gehad in de Floraschool in een inmiddels leegstaand noodlokaal en daarna de Wingerschool (thans opgeheven). In het deel van de voormalige Wingerschool is thans het buurtcentrum 'De Letterbak' gevestigd. Het idee om bij VOC alle vrouwenorganisaties onder te brengen als paraplu voor de vrouwen belangen is nooit van de grond gekomen. In 1990 is het VOC ter ziele gegaan.

⁷⁾Helaas zijn er van die raadsvergadering geen notulen. Eerder dat jaar waren die afgeschapt en werd er, op papier, alleen een besluitenlijst gemaakt. Verder werd er alleen een bandopname gemaakt. De archivaris van de gemeente kon die niet vinden. Overigens is het de vraag of er nog afspeelapparatuur te vinden is.

⁸⁾Een artikel 12 gemeente staat onder curatele bij het provincie bestuur.

de WW kunnen huren. Liedenbaum zou dan onderhuurder kunnen worden van de WW voor een klein deel. Voor de WW betekent dat een huur van f 425.- per maand, waarvan een kwart door de drogisterij Liedenbaum zal worden betaald. Voor gas en electra zal er zo'n f 150 bijkomen is de raming. Op 16 maart leidt dit tot een overeenkomst. Per 1 mei gaat die in.

Met veel moeite en in overleg met de gemeente en Boensma, de nieuwe eigenaar van het pand aan de Hofstraat, mag de WW per gratie tot eind april, dus 1 maand extra, nog in de Hofstraat blijven. Het jaarverslag over 1985 van de WW omschrijft het zo.

'Na een indringende correspondentie met de gemeente is het ons gelukt nog tot eind april 1985 in ons oude pand aan de Hofstraat te mogen blijven, hoewel de gemeente eerdere overdracht van zins was.' Iets verder:

"Het gehele pand wordt in korte tijd van binnen 'gerenoveerd' en gestoffeerd met als resultaat een mooi gezellig onderkomen.

Het is 22 mei als de kinderen van de 6e klas van de Olthof-school de winkel officieel openen door een doek voor de ramen weg te trekken, waarachter de naam Wereldwinkel verschijnt. Hierna kregen zij wat te drinken aangeboden en werd hen één en ander over het werk van de Wereldwinkel Borne verteld' Ondanks alles; eind goed, al goed.

Het tabaksveld

Benny Nijhof

Doordat er tijdens de oorlog bijna geen goederen over zee meer werden aangevoerd, was o.a. tabak schaars geworden. Onze buurman, de Kleuver, kwam oorspronkelijk uit Veenendaal waar hij werkzaam was geweest in de tabaksindustrie. Het leek hem lucratief om zelf tabak te verbouwen en deze tijdens de oorlogsjaren als shag aan de man te brengen.

Het tabaksveld

Net achter de 'Hoge Brug' aan het begin van de Stroom Esch had de Kleuver langs de beek een stuk grond gepacht en samen met mijn vader tabaksplanten gepoot. Mijn vader was in die tijd ondergedoken bij familie achter Hertme. Als chauffeur was hij opgeroepen voor de Arbeits-einsatz en zijn vrachtwagen was gevorderd, maar hij wilde voor geen goud voor de bezetter aan het werk. Om de tijd tijdens de onderduik te doden, hield hij zich, niet zonder risico, bezig met allerlei klusjes.

Voor het onderhoud van het tabaksveld kwam hij dan via stille paadjes van de Das-horst naar de rand van Borne. School was er in die tijd weinig dus ik was regelmatig op het veld om vader te helpen. Het was leuk werk, beetje onkruid uittrekken en met een speciaal mesje de blaadjes (diefjes) uit de oksels van de grote tabaksbladeren snijden.

Op een dag kom ik op het veld en is vader nog niet aanwezig. Na lang wachten komt hij eindelijk aanfietsen. Hij verbergt de fiets achter de braamstruiken aan de overkant van de weg. Terwijl hij met een grote rode zakdoek zijn bezwete gezicht afveegt vertelt hij: "Er staat een controlepost van de moffen in Hertme, ik zag het net op tijd en moest daarom helemaal omrijden. Ze zijn zeer actief vandaag, dus laten we de straat goed in de gaten houden en een beetje aan de achterkant blijven. Door de bolle es zijn we van de straat niet te zien."

Zwarte laarzen

We zijn goed en wel een uurtje bezig als we motorgeronk in de verte horen. Het komt uit de richting Hertme. "Kom", zegt vader. We lopen hard langs de beek naar de andere kant van het veld. Daar op de es ligt een wei, op het hoogste punt kun je de weg naar Hertme afkijken. Vader en ik kruipen vanaf de beek tegen de hoge es op. Voorzichtig speuren we over de glooiing van de es de weg af.

Voorafgegaan door een motorrijder en gevolgd door een vrachtwagen met soldaten nadert er langzaam een kleine gevechtswagen op rupsbanden. In de koepel van het rupsvoertuig staat een militair met platte pet. Met een grote verrekijker speurt hij de omgeving af. Ik word door vader naar beneden getrokken. "Snel terug, we verstoppen ons tussen de tabak", beslist hij.

Met bonzend hart lig ik zij aan zij met vader tussen de hoge planten. Ik hoor dat de voertuigen vaart minderen en tenslotte stilstaan. De motoren worden afgezet en er daalt een doodse stilte over de es. We kijken elkaar aan. Wat nu? Vader legt de vinger op zijn lippen. "Afwachten, stil blijven liggen en wachten", fluistert hij in mijn oor.

Op straat is alleen het gekuch van de soldaten en gerammel van een uitrustingsstuk te horen. En dan opeens merk ik dat iemand behoedzaam door het gras aan de rand van het veld loopt. Twee, drie stappen dan is het stil. Weer stappen, met kloppend hart tel ik ze, een, twee, drie, stilte.

Langs de kale voeten van de tabaksplanten speur ik in de richting van het geluid. Opeens zie ik ze, twee schachten van glimmend zwart gepoetste laarzen die overgaan in een grijze rijbroek. Vader heeft het ook gezien. "De officier", zegt hij bijna geluidloos.

De laarzen verdwijnen maar duiken even later iets dichterbij weer op. Ik word onrustig, ik kan de spanning bijna niet meer verdragen. Vader merkt dat en legt zijn hand stevig op mijn rug alsof hij me onder het zand wil duwen. "Rustig blijven, rustig maar", zegt hij met zijn mond op mijn oor.

De oever van de Bornse beek met rechts het pad vanaf de 'Hoge Brug' die toen nog in het open veld lag.

Ondertussen blijven we naar de laarzen loeren die nu wel angstvallig dichtbij komen. Ik heb het niet meer. Wat zal er gebeuren als de man zich bukt om onder langs de kale stengels te kijken? Dan zijn we erbij. Om dat te voorkomen prevel ik in gedachten een aantal schietgebedjes.

Sirenes

Als de spanning bijna niet meer te dragen is wordt de lucht plotseling verscheurd door het gejak van de loeiende sirenes in het dorp. Er zijn voor de Duitsers vijandelijke vliegtuigen in aantocht. Mijn schietgebedjes zijn verhoord. De laarzen maken spontaan rechtsomkeert en benen naar de straat. Het laatste wat we tussen de tabaksplanten door zien zijn de twee imposant uitstaande flappen aan de rijbroek van de militair en dan is deze verdwenen.

Ik wil rechttop gaan zitten. "Liggen blijven", zegt vader, "tot ze vertrokken zijn". We kruipen naar de rand van het veld en zien de kleine colonne langs de Klöpkeswoning het dorp binnenrijden. "We blijven voorlopig tussen de tabak", beslist vader. "Je kunt nooit weten of die patjepeeër met zijn grote kijker daar nog aan de rand van het dorp staat te loeren."

Van werken op het tabaksveld is die dag niet veel meer gekomen.

Autobedrijf Beune

Bij ons bedrijf, kunt u met alle merken auto's terecht voor een APK keuring, grote en kleine onderhoudsbeurten, reparaties, aircoservice, banden service, het uitlezen en oplossen van storingen, schadeherstel en laswerk.

Wij staan voor kwaliteit en goede zorg voor onze klanten tegen betaalbare tarieven.

Autobedrijf Beune Gildestraat 31 7622 AZ Borne 074-2664510

ALKOOF

INTERIEURS BV BORNE

Uw partner voor een sfeervol interieur!!!

Boxspring
Ledikanten
Matrassen

Vloeren
Raamdecoratie

**Hofstraat 23
7622 LL Borne
074-2662275
info@alkoof.nl**

avek
SINDS 1927

The original
**Boxspring
Ninety**

**Nu met
€550,-
voordeel!**

Je slaapt toch het liefst in je eigen Avek bed.

avek.nl

weghorst
keukens & tegels

DESIGN
INDUSTRIEEL
LANDELIJK
MODERN

UW THUISGEVOEL
BEGINT MET DE
PERFECTE KEUKEN

UW DROOMKEUKEN,
TEGEN
VERRASSENDE PRIJZEN

SHOWROOM MET RUIME KEUKENCOLLECTIE, APPARATUUR EN VLOEREN

Bezoek onze showroom:
GROTESTRAAT 25
7622 GA BORNE
074-277 24 41
INFO@WEGHORSTKEUKENS.NL
WWW.WEGHORSTKEUKENS.NL

in f

De Barrique

De Dorsmolen 1-6, 7623 HS Borne
T: 074 - 267 19 61 • www.debarrique.nl